

קול צופיד

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

חיי שרה - תשנ"ח - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

שחרית בבוקר. וביצחק כתוב ויצא יצחק לשוה בשדה לפנות ערב, מכאן שזמן תפלת מנחה לפנות ערב. גם אצל יעקב כתוב ויפגע במקום וילן שם, מכאן שתפלת ערבית בלילה סמוך לזמן שינה. ולקמן נראה איך שאפשר לדקדק היטב בדברים ולמצוא הרבה דינים על זמן תחילת וסיום התפלה.

אין לימוד תורה פוטר מתפלה

בתרגום יונתן בן עוזיאל מביא דבר מעניין. על הפסוק 'וַיִּצְחָק בָּא מְבֹאָא בְּאֵר לְחַי רִאִי', כותב 'וַיִּצְחָק הָיָה אֶתִּי מִבֵּי מִדְּרָשָׁא דְשֵׁם רַבָּא מְשַׁלָּא דְבִיכָא דְאֶתְגַּלְיָא עָלָיו חַי וְקָיָם דְחָמִי וְלֹא מִתְחַמִּי וְהוּא הָיָה יְתִיב בְּאֵר דְרֹמָא'. ויש שם נוסח אחר. 'וַיִּצְחָק הָיָה אֶתִּי מִן בֵּית מִדְּרָשָׁא דְשֵׁם רַבָּא לְבִאָרָא דְאֶתְגַּלְיָא עָלָיו שְׂכִינְתָּיה דְחַי וְהוּא הָיָה שְׂרִי בְּאֵרָעָא דְרֹמָא'. כלומר, שהתורה כותבת ויצחק בא מבוא, הכולנה לכך שהוא היה בבית המדרש שם למד תורה, ואף על פי כן נפנה להתפלל תפלת מנחה, ולא פטר את עצמו מתפלה בגלל שלמד תורה. וכמו שאמרו המפרשים, שהיה הולך בדרך, וראה שהגיע זמן מנחה, נטה עצמו לצד, שלא יפריעוהו עוברים ושבים, ונעמד להתפלל מנחה.

תפלתו של יצחק (לדרום) על חכמה

עוד דבר מעניין לומדים מהכנתו של יצחק לעמוד בתפלה, שהתורה הסמיכה את עובדת היותו בארץ הנגב ליציאתו להתפלל, שמה לומדים שרצה יצחק להתפלל דוקא לכיוון דרום. והסיבה לכך תמצא בעל הטורים שכותב (ד"ה 'והוא יושב') 'וסמך ליה ויצא יצחק לשוה בשדה, רמז למה שאמרו הרוצה שיחכים ידרים'. ומקור הדברים מהגמרא (בב"ב כ"ה ע"ב) 'אמר רבי יצחק, הרוצה שיחכים ידרים, ושיעשיר יצפין, וסימניך שלחן בצפון ומזורה בדרום. ורבי יהושע בן לוי אמר לעולם ידרים, שמתוך שמתחכם מתעשר, שנאמר 'אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד'. כלומר, שמי שרוצה להתפלל על חכמה, אם עומד לצד מזרח, יטה עצמו קצת לצד דרום שם עומדת המזורה, שיש בה סגולה לאורה של תורה וחכמה בתורה. וכן אם עומד לצד מזרח ורוצה להתפלל על עושר, יטה עצמו קצת לצד צפון שם עומד השולחן שיש בו סגולה לברכה ושפע בעולם; כך גם כן נהג יצחק אבינו שכל תפלתו לא היתה אלא על חכמה בלבד, וזה היה כל רצונו ומאווייו בעולם. ועל כן הסמיכה התורה את הדברים ככתוב 'והוא יושב בארץ הנגב'. ומיד. ויצא יצחק לשוה בשדה, ללמדנו שתפלתו של יצחק היתה לצד נגב שהוא לדרומה של ארץ.

סגולה למציאת הזיווג

ויש אומרים שיש עוד סגולה מצויינת לבחור או בחורה שמתקשים למצוא את זיווגם, שיקפידו בתפלת מנחה. וזה נלמד מיצחק אבינו שיצא להתפלל מנחה ומיד כתוב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים וכו'. וכן אומר בעל הטורים 'היינו שיצחק תקן תפלת המנחה ואז נודמנו לו רבקה, והיינו דכתיב 'על זאת יתפלל אליך גל חסיד לעת מצוא, דהיינו אשה, דכתיב מצא אשה מצא טוב'. וכן כתוב בפירוש במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ח ד"ה רבי יהודה בר סימון) 'יצחק בא זיווגו אצלו שנאמר 'וַיִּצְחָק לְשׁוֹחַ יִצְחָק לְשׁוֹחַ בשדה'. ישמעו כל הרווקים והרווקות שלא ישמעו לכל מיני סגולות מכל מיני רבנים שמוסרים סגולות שלא שערום אבותיכם, אלא יחזיקו באומנות אבותם שהיא התפלה, ובפרט תפלת מנחה שיש בה סגולה נפלאה שהתורה עצמה ממליצה עליה.

לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה

חז"ל אומרים (ברכות ו' ע"ב) 'ואמר רבי חלבו אמר רב הונא, לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה. שנאמר 'ויהי בעלות המנחה וישא אליהו הנביא ויאמר וגו'. עניי ה' ענני. עניי - שתרד אש מן השמים, ועניי - שלא יאמרו מעשה כשפים הם. רבי יוחנן אמר אף בתפלת ערבית, שנאמר תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. רב נחמן בר יצחק אמר: אף תפלת שחרית, שנאמר 'וַתִּהְיֶה ה' ב' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה'. והסבירו המפרשים, מדוע צריך רב חלבו להזהיר במיוחד על תפלת מנחה יותר משאר התפלות, לפי שבתפלת שחרית אין צורך בהירות יתירה, שכן היא תפלה נוחה לאדם

השיעור לעילוי נשמת :

מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

פרשת השבוע : חיי שרה

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תשנ"ח.

תפילת מנחה חלק א'

דברי פתיחה מפי הרב אברהם רביב שליט"א, לפני בואו של מרת שליט"א.

מקור לתפלות

בפרשת השבוע אנו למדים על תיקונה של תפלת מנחה על ידי יצחק אבינו. התורה כותבת (בראשית כד ס"ב ס"ג) 'וַיִּצְחָק בָּא מְבֹאָא בְּאֵר לְחַי רִאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֵרָא הַנֶּגֶב. וַיִּצְא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדֶה לְפָנוֹת עֶרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהָיָה גְמָלִים בְּאֵימָה. מִבֹּאֵר רִשִּׁי עַל מַה שְׁכָתוֹב שֶׁהוּא בֹא מְבֹאָא, "שֶׁהָלַךְ לְהַבִּיא הָגֵר לְאַבְרָהָם אֲבִיו שִׁישְׁאָנָה. יוֹשֵׁב בְּאֵרָא הַנֶּגֶב - קֶרֶב לְאוֹתוֹ בֹּאֵר, שְׁנֵאמֹר (לְעִיל כ' א) וַיִּסַּע מִשָּׁם אֲבָרָהָם אֶרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין קֶדֶשׁ וּבֵין שׁוּר, וְשָׁם הָיָה הַבֹּאֵר, שְׁנֵאמֹר (שם טו ז) הָיָה בֵּין קֶדֶשׁ וּבֵין בֶּרֶד. לְשׁוֹחַ - לְשׁוֹן תְּפִלָּה, כְּמוֹ (תְּהִלִּים קב א) יִשְׁפֹּךְ שִׁיחוֹ'. כלומר, שמהלך למדים שיצחק יצא להתפלל, ואומרים חז"ל שאותה תפלה היתה תפלת מנחה, שאותה הוא עמץ תיקון. הגמ' מוצאת רמזים ואסמכתות לכך, וגם לכל התפלות שהאבות תקנו: (ברכות כ"ו ע"ב) 'איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר, תפלות אבות תקנו. רבי יהושע בן לוי אמר, תפלות כנגד תמידין תקנו. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר 'וַיִּשְׁכֶּם אֲבָרָהָם בְּבֹקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם, וַאֲיֵן עֲמִידָה אֵלָא תְּפִלָּה, שְׁנֵאמֹר וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיִּפְלֹל. יִצְחָק תִּקֵּן תְּפִלַּת מִנְחָה - שְׁנֵאמֹר 'וַיִּצְא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדֶה לְפָנוֹת עֶרֶב, וַאֲיֵן שִׁיחָה אֵלָא תְּפִלָּה, שְׁנֵאמֹר 'תְּפִלָּה לַעֲנִי כִּי יַעֲטֹף וּלְפָנָי ה' יִשְׁפֹּךְ שִׁיחוֹ, יַעֲקֹב תִּקֵּן תְּפִלַּת עֶרְבִית - שְׁנֵאמֹר 'וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיִּלֵּן שָׁם, וַאֲיֵן פְּגִיעָה אֵלָא תְּפִלָּה, שְׁנֵאמֹר 'וַתִּהְיֶה אֵל תִּתְפַּלֵּל בַּעַד הָעֵם הַזֶּה וְאֵל תִּשָּׂא בַּעַד רִנָּה וְתִפְלָה וְאֵל תִּפְגַּע בִּי'. גַּם לְשִׁיתוֹ שֶׁל רִיבָ"ל שְׁלֹמֹד שֶׁהַתְּפִלּוֹת נִתְקְנוּ כִּנְגַד תְּמִידִים וּמוֹסָפִים, הַגַּמ' מְבִיאָה רְאִיתוֹ וְז"ל הַגַּמ' 'וַתִּהְיֶה כְּוֹתִיָּה דְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי, מִפְּנֵי מַה אֲמָרוּ תְּפִלַּת הַשָּׁחַר עַד חֲצוֹת, שְׁהָרִי תְּמִיד שֶׁל שָׁחַר קֶרֶב וְהוֹלֵךְ עַד חֲצוֹת. וְרַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר עַד אַרְבַּע שְׁעוֹת, שְׁהָרִי תְּמִיד שֶׁל שָׁחַר קֶרֶב וְהוֹלֵךְ עַד אַרְבַּע שְׁעוֹת. וּמִפְּנֵי מַה אֲמָרוּ תְּפִלַּת הַמִּנְחָה עַד הָעֶרֶב, שְׁהָרִי תְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעֶרְבִים קֶרֶב וְהוֹלֵךְ עַד הָעֶרֶב. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר עַד פֶּלַג הַמִּנְחָה, שְׁהָרִי תְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעֶרְבִים קֶרֶב וְהוֹלֵךְ עַד פֶּלַג הַמִּנְחָה. וּמִפְּנֵי מַה אֲמָרוּ תְּפִלַּת הָעֶרֶב אֵין לָהּ קֶבֶעַ, שְׁהָרִי אֲבָרִים וּפְדָרִים שֶׁלֹא נִתְעַכְּלוּ מִבְּעֶרֶב קֶרֶבִּים וְהוֹלְכִים כָּל הַלַּיְלָה. וּמִפְּנֵי מַה אֲמָרוּ שֶׁל מוֹסָפִין כָּל הַיּוֹם, שְׁהָרִי קֶרֶבִּים שֶׁל מוֹסָפִין קֶרֶב כָּל הַיּוֹם. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר עַד שֶׁבַע שְׁעוֹת, שְׁהָרִי קֶרֶב מוֹסָף קֶרֶב וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁבַע שְׁעוֹת'. אֵלוּ רְאִיתוֹ בְּרוּרוֹת שֶׁכָּל תְּפִלָּה וְתִפְלָה נִתְקְנָה כִּנְגַד קֶרֶבִּים אַחֵר.

נ"מ אם אבות תקנום או שהם כנגד תמידים ומוספים

הנ"מ אם התפלות אבות תקנום, או שהם כנגד תמידים ומוספים היא, שאם נאמר תפלות אבות תקנום, אין שום הגבלה לגבי זמן תחילת כל תפילה וזמן סיומה, ויכולה להאמר בכל שעה, ואפילו אם ירצה להתפלל את שלושתם ברציפות כאחד גם כן יצא. מה שאין כן אם נאמר שאת התפלות תקנו חכמים כנגד תמידים ומוספים, יש להם את כל המגבלות שיש לקרבנות עצמם, הן מצד זמן תחילתם, שיחול תחילת זמן כל תפלה כמו זמן התחלת הקרבן. והן מצד סוף זמן הקרבתם, שאם יעבור אותו הזמן שוב לא יוכל להתפלל את אותה התפלה. ומיהו יש עדיין מקום לומר, שגם אם נאמר שתפלות אבות תקנום, אפשר למצוא בגוף העניין את הגבלת הזמן של תחילת וסיום התפלה, שכן התורה רומזת היטב את זמנה של כל תפלה; בתפלת שחרית כתוב וישכם אברהם בבוקר, מכאן שזמן תפלת

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

חיי שרה - תשנ"ח - מאת מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

ולמעלה, שאז יש עוד קרוב לחמש שעות עד סוף זמנה. ומנחה קטנה היא כשעתיים וחצי קודם הלילה.

לכתחילה תקנו מנחה גדולה או מנחה קטנה

יש מחלוקת יסודית בין רש"י לבין הרא"ש ולבין הרמב"ם, בעניין תחילת זמן תפילת מנחה, האם חכמים תיקנו את עיקר זמנה מלכתחילה משש שעות ומחצה ומעלה; ומה שהוסיפו עוד זמן לתפילת מנחה קטנה בתשע שעות ומחצה ומעלה, הוא כתוספת למי שלא יכול להתפלל מוקדם – או שמא מלכתחילה חכמים תקנו להתפלל את תפילת מנחה בתשע שעות ומחצה ומעלה, ומה שהקדימו עוד זמן לתפלה זו שלש שעות קודם, הוא למי שקשה לו להתפלל מאוחר. ויסוד מחלוקתם תלוי במה שאמרו שאת התפלות תקנו כנגד תמידים ומוספים, ותלוי זמן התפלות בזמן הקרבת הקרבנות.

דעת הרמב"ם (שעיקר זמן מנחה מתשע שעות כהקרבת תמיד של בין הערביים)

לדעת הרמב"ם (וכך פסק מרן) עיקר זמנה היא מתשע שעות ומחצה. וז"ל הרמב"ם (פרק ג' מהלכות תפלה ונשיאת כפים הלכה ב') "כבר אמרנו שתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערביים תקנו זמנה, ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה, ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה, אמרו שהמתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא, ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה וזו היא הנקראת מנחה גדולה". הרי לנו, שלפי הרמב"ם התפלות נתקנו כנגד הקרבת קרבן התמיד, וצריכים להצמיד את זמנה של תפלת מנחה בזמן הקרבתו של קרבן תמיד של בין הערביים. צריך לקחת בחשבון שאחרי קרבן התמיד של בין הערביים אי אפשר להקריב עוד קרבנות, שכן נאמר "עליה השלם כל הקרבנות כולם", ונקל לשער שהיו מאחרים את זמנו של קרבן זה ביותר כדי להספיק להקריב את כל קרבנותיהם של ישראל, כולל קרבנות שלמים ועולות. כמו כן, סדר הקרבת הקרבנות של עם ישראל היה תמיד מלווה בשירים ובתפלות, דבר שהיה לוקח עוד זמן יקר לעבודת בית המקדש כדי להספיק הכל. לפי זה, אם נאמר שזמן מנחה הוא משש שעות ומחצה, ושזה גם זמנו של הקרבת קרבן התמיד, זה דבר שלא יתכן, שכן אז יישאר זמן להקריב שאר קרבנות עולה ושלמים ועוד. אלא ודאי, שהתקינו ואמרו שהכהנים יקריבו את קרבן התמיד בתשע שעות ומחצה, והרויחו על ידי זה עוד שלש שעות נוספות (מזמן שש שעות ומחצה ועד תשע שעות ומחצה), ובשלש שעות האלו יכלו הכהנים בריזיותם הנודעת להקריב את שאר הקרבנות המובאים להקרבה באותו היום.

מנחה גדולה נתקנה בגלל פסח שחל בערב שבת

ושמא תשאל, מדוע התקינו עוד זמן מנחה בשש שעות ומחצה, ומניין לקחו זמן זה? על זה אומר הרמב"ם שהיה פעם בכמה שנים שהיו נאלצים להקדים את הקרבת התמיד של בין הערביים בשש שעות ומחצה. הדבר היה בעת הקרבת קרבן פסח שחל בערב שבת. כל שנה כשהיו מקריבים את קרבן פסח, היה לחץ גדול בבית המקדש, שכן כל עם ישראל היו עולים ומקריבים קרבן פסח למשפחותיהם. הגמ' מביאה תיאור על אוכלוסיית ישראל שהיו מגיעים לבית המקדש בפסח: (פסחים ס"ד ע"ב) "תנו רבנן, מעולם לא נתמעך אדם בעזרה חוץ מפסח אחד שהיה בימי הלל, שנתמעך בו זקן אחד, והיו קוראין אותו פסח מעוכין. תנו רבנן, פעם אחת ביקש אגריפס המלך ליתן עינו באוכלוסי ישראל. אמר ליה לכהן גדול תן עיניך בפסחים. נטל כולא מכל אחד, ונמצאו שם ששים קריבוא זוגי כליות, כפליים כיוצאי מצרים חוץ מטמא ושהיה בדרך רחוקה". הנה הגמ' מביאה שהיו שם שש מאות אלף זוגות כליות, כלומר מליון ומאתיים אלף קרבנות (!!!). (ואם תרצה לדעת כמה אנשים היו שם תראה בתחילת אותה הגמרא שאומרת "אמר רבי יצחק, אין הפסח נשחט אלא בשלש כתות של שלשים שלשים בני אדם. וכו' הלכך בחמשין נמי סגיא, דעילי תלתין ועבדי, עיילי עשרה ונפקי עשרה, עיילי עשרה ונפקי עשרה". כלומר, שהיו מקריבים את הפסח או בתשעים איש מחולקים לשלש כתות, או בחמשים איש שהם עשרים ועשר עשר. גם אם נחשב לקולא שהיו רק עשרה איש על כל קרבן,

שהוא מתפלל אותה בבוקר עם שחר, כאשר הוא ממילא קם לעבודתו. תפלת ערבית גם כן מסתדרת לו עם סדר יומו, שכן באותה השעה הוא מסיים את יומו ומתכוון ממילא לחזור לביתו, ויש לו זמן רב להקדיש לתפלה, שכן כל הלילה כשר לתפלת ערבית. תפלת מנחה היא תפלה 'בעייתית' יותר לאדם, ויותר קשה לו לעצור את שטף יומו לשם תפלת מנחה. על זה אומרים לו לאדם שיוזר במיוחד בתפלת מנחה יותר משאר התפלות. ואדרבה, אומרים לו לאדם מה לך ולהתקשות בתפלת מנחה משום שזה מפריע לך לפרנסתך, הרי הפרנסה כולה היא מאת בורא העולם, אדרבה ואדרבה, בשעה זו שאתה שקוע בעשייה, ומחשבתך היא איך להסתמך על כחך וחכמתך כדי להצליח יותר בעסקים, שם יהיה לך מבחן חשוב לעזוב הכל כדי להודות בכך שאין פרנסתך תלויה אלא בבורא העולם בלבד.

התפלה שלא הפסידה את בעליה

היה אצלנו בשכונה יהודי חשוב שקראו לו רבנו פוליטי, והוא היה אחד ממייסדי ישיבת 'פורת יוסף' החדשה. הוא היה מתפלל בבית הכנסת אוהל משה. הוא היה סוחר גדול, אבל היה מקפיד תמיד להתפלל כל תפלותיו בציבור דוקא. יום אחד בא אליו סוחר ערבי גדול אחד בדיוק בזמן תפלת מנחה. ראה אותו הסוחר שהוא מתכוון לנעול את חנותו, ומתכוון ללכת להתפלל, וביקש ממנו להעכב קצת כי יש לו קנייה חשובה לעשות. אמר לו ר' פוליטי שהוא הגיע בזמן שעליו ללכת להתפלל מנחה, ועליו לנעול את חנותו עד אחרי התפלה, ואם רצונו לקנות אצלו שיבוא אחרי התפלה כשיפתח שוב את חנותו. כעס אותו ערבי ואמר לו שאם לא ימכור לו עכשו ילך למקום אחר; לא נרתע ר' פוליטי ואמר לו שיעשה כרצונו. ראה הערבי שהאיום לא תופס, והוסיף לומר לו שאם לא ימכור לו עכשו לא יקנה ממנו יותר, אך גם זה לא הפריע לו, יען קבע לעצמו להתפלל בציבור במקום קבוע, ודבר זה אצלו הוא קודם לכל דבר אחר - והלך להתפלל בלב שקט. כשחזר לחנותו, ראה את אותו ערבי חוזר ומתייצב אצלו ומבקש ממנו את אותה הסחורה שחשב לקנות מתחילה. שאל אותו פוליטי מה קרה, ומדוע חזר אליו? אמר לו הערבי שהלך למקום אחר אך נוכח לראות שהסחורה שם לא משובחת כמו שלו, ובבית בררה חזר אליו למרות כל איומיו. לימים, אמר אותו פוליטי, שהוא ושכנו קנו את אותה הסחורה ואצל אותו הסוחר, ונראה בעליל שכל מה שחזר אליו הערבי לא היה בדרך טבעית, וברור הוא שאין זאת אלא שהכל מאתו יתברך ויתעלה, כי הוא התעקש על קביעותו בנושא התפלה, ואין הקב"ה מקפח שכר יראיו.

מנחה גדולה, קטנה, ופלג המנחה

המשנה דנה בעניין זמני התפלות. (ברכות כ"ו ע"א) "תפלת השחר עד חצות. רבי יהודה אומר עד ארבע שעות. תפלת המנחה עד הערב. רבי יהודה אומר עד פלג המנחה. תפלת הערב אין לה קבע, ושל מוספין כל היום. (רבי יהודה אומר עד שבע שעות)". הגמ' (שם ע"ב) אומרת שיש שלושה זמנים לתפלת מנחה בהלכה. יש את מנחה גדולה, ויש את מנחה קטנה, ויש את פלג המנחה. וז"ל הגמ' "ואיזו היא מנחה גדולה, משש שעות ומחצה ולמעלה. ואיזו היא מנחה קטנה, מתשע שעות ומחצה ולמעלה. איבעיא להו, רבי יהודה פלג מנחה קמא קאמר, או פלג מנחה אחרונה קאמר? תא שמע, דתניא רבי יהודה אומר, פלג המנחה אחרונה אמרו - והיא אחת עשרה שעות חסר רביע". ויש לבאר מה הכוונה למנחה גדולה וקטנה, לפי שלא יעלה על הדעה לומר שהכוונה לתפלה ארוכה וקצרה - לכך רש"י כותב "מנחה גדולה - אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם שש שעות ומחצה, דבין הערבים כתיב ביה מכי ינטו צללי ערב, משהחמה נוטה למערב, דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה, דאמר מר חזקוני שש וחצי שבע, חמה עומדת בראש כל אדם באמצע הרקיע (פסחים דף צ"ד א'). מנחה קטנה - זמן תמיד של בין הערבים בכל יום מתשע שעות ומחצה ולמעלה, דתנינן בתמיד נשחט (דף נח א), נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה, והתם מפרש טעמא. פלג מנחה אחרונה - חלק את שתי שעות ומחצה הנותרים ביום, ותמצא פלג אחרון של מנחה מאחת עשרה שעות חסר רביע ולמעלה". כלומר, שרש"י מבאר שהכוונה במה שנקראת גדולה או קטנה, שלמנחה גדולה יש זמן גדול עד הערב, ולמנחה קטנה שי זמן קטן עד הערב. וזהו שאומר רש"י שזמן מנחה גדולה הוא משש שעות ומחצה

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

חיי שרה - תשנ"ח - מאת מאת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי זְצוּק"ל

התמיד בזמן זה, שהוא משש ומחצה, כי אם בערב פסח שחל בערב שבת, שצריכים להתעסק בקרבן פסח קדם שיכנס השבת, דצליתו אינה דוחה שבת, והם מוכרחים לשחוט הפסח אחר התמיד, ולא קודם, על כן מקדימים אותו היום לשחוט התמיד תכף בהתחלת זמנו שנתנה לו התורה, שהוא חצי שעה אחר חצות; אבל בשאר ימות השנה לא היו מקריבים התמיד אלא בתשע ומחצה. על כן לכתחילה לא יתפללו מנחה אלא מן תשע ומחצה, ולא קודם, וזו הנקראת בלשון חז"ל "מנחה קטנה". ובדיעבד אם התפלל משש ומחצה – יצא, דהא איכא תמיד, בערב פסח שחל בערב שבת, שקרב משש ומחצה, וזו הנקראת בלשון חכמים ז"ל "מנחה גדולה".

יוצא לדרך ודרשה ארוכה בשבת

היוצא לדרך, ויודע שלא יהיה לו מניין בדרך, ויש לו אפשרות להתפלל מנחה גדולה בציבור, יתפלל מנחה גדולה לכתחילה, שבמקרה זה ידעבד מקרי. וז"ל ה'בן איש חי' (שם) "ואף על פי שאמרנו אין להתפלל לכתחילה מנחה גדולה, עם כל זה בשעת הדחק – כגון שרוצה לצאת לדרך או יש לו עסק גדול, וחושש שמא יטוּךְ וישכח ויעבור זמן התפלה – אז מותר לכתחילה להתפלל מנחה גדולה, שהיא משש שעות ומחצה". והוא הדין אם צריך ללכת לחתונה או לשבע ברכות שאמורים להערך בשעות אחרי הצהריים, וחושש שמא לא יוכל להתפלל מנחה קטנה, הרי אצלו יכול להתפלל מנחה גדולה לכתחילה. בתקופת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי עומד ודורש משעה עשר בבוקר ועד שתיים אחר הצהריים בשבת קודש, ואחר כך היו הולכים לבתייהם לאכול סעודה שלישית, ועד שיאכלו ויחזרו היה עובר הזמן של מנחה גדולה, על כן הנהיג שיתפללו מנחה גדולה לכתחילה. וזה לשון ה'בן איש חי' "וכן הוא הדין ביום שבת קדש, שרוצה לילך לשמוע הדרשה מן הדרשן, שהוא מאריך בדרשה, ואם יתפלל אחר הדרשה לא יהיה לו פנאי לעשות סעודה שלישית בהרחה – מותר לו להתפלל מנחה גדולה".

דעת רבי יהודה פתייה ע"ה שלכתחילה מתפללים מנחה גדולה (ולא להלכה) ובו יבואר שאין להתפלל מנחה גדולה אלא בעקבות דוחק, ומה שבישבות מתפללים מנחה גדולה הוא גם מחמת דוחק כתב הגאון הגדול המקובל רבי יהודה פתייה ע"ה - מחבר הספר מנחת יהודה - בספרו יין הרקח, שלכתחילה צריכים להתפלל מנחה גדולה (כדעת רש"י והרא"ש). ומביא שם כמה טעמים וסיבות מדוע צריכים להתפלל מנחה גדולה לכתחילה. על כל פנים, מצאנו שבשבת או בשעת הדחק, אפשר להקל לולתהפלה מנחה גדולה, אבל לכתחילה אין סיבה מיוחדת לכך, אין להתפלל מנחה גדולה, אם יכולה להיות אפשרות להתפלל מנחה קטנה. היום בשיבות, יש טענה רווחת שאם לא יתפללו מנחה קטנה, (בפרט בימות החורף הקצרים), יבואו לידי הפרעה באמצע רצף לימודם במהלך הסדר של אחרי הצהריים, על כן הם מתפללים מנחה גדולה, וזה נחשב לדיעבד כדי להקל להם לעשות כן לכתחילה.

התפלל תוך החצי שעה שאחרי חצות

ובו יבואר שיש מחלוקת גדולה בזה ופוסקים שאין להצריכו להתפלל שנית, ואם ירצה, יוכל להתפלל שוב על תנאי מנחה גדולה הוא משש שעות ומחצה, כלומר חצי שעה אחרי חצות היום. ויש לשאול מה הדין אם התפלל אדם אחרי חצות, אבל לא חצי שעה אחרי חצות, אלא סמוך מאוד לחצות - האם יצא ידי חובתו? יש בדבר זה מחלוקת ענפה באחרונים, ואפילו האחרונים עצמם מצדדים לכאן ולכאן. ה'מגן אברהם' כותב שלא יוצא ידי חובתו, וכנגדו סובר בעל ה'בית יעקב' שיצא ידי חובה. ה'ברכי יוסף' כותב שלא יוצא בכך ידי חובה, והוא עצמו בספרו 'מחזיק ברכה' כותב סברה לומר שיוצאים ידי חובה. גם ה'פרי מגדים' כותב כן שלא יוצאים ידי חובה, ובמקום אחר כותב הוא עצמו שכן יוצאים ידי חובה. כלומר, שיש בזה מחלוקת גדולה והתלבטות באחרונים. המשנה ברורה כותב שהוא מסופק בכך וזה לשונו: (סימן רל"ג ס"קב) "משמע דמקודם לכן³ לא יצא אפילו דיעבד [כ"כ מ"א ודה"ח

הרי שהיו שנים עשרה מליון אנשים בערב פסח. ואם תאמר שהיו שלשים על כל קרבן, הרי תגיע לשלשים ושש מליון אנשים). הבה ננסה לתאר הקרבתם של 1,200,000 (מליון מאתיים אלף) קרבנות מתשע שעות ומחצה ועד חצות שהם שעתיים וחצי, הרי זה דבר שבלתי אפשרי לחלוטין (אם תחלק 1,200,000 קרבנות לטווח עבודה של שעתיים וחצי תגיע לקרוב 67000 קרבנות בדקה, שהם כ-1500 בשניה), וכיון שכן, הקדימו את זמן הקרבתו משש שעות ומחצה ומעלה, שאז יש להם כחמש שעות ומחצה עד חצות, מה שמקל יותר על העבודה (אם תחלק 1,200,000 קרבנות בטווח של חמש שעות ומחצה תגיע לתוצאה של קרוב 36400 קרבנות בדקה שהם כ-600 בשניה, ובהתחשב בזריזותם של הכהנים וגיוסם המירבי לצורך זה, אפשר קצת מן הקצת לתאר מה שהיה שם, והשב העבודה לדביר ביתך, יראו עינינו וישמח לבנו במהרה בימינו אכי"ר). ובגלל אותו ריבוי של עבודה הותרה הקרבת התמיד לפני הפסח, ובמצב זה לא נאמר בו 'עליה השלם כל הקרבנות כולם', ועל כן תקנו שאפשר בעצם גם להתפלל מנחה באותה שעה, שעיקר תקנתה כתמידים, וכיון שנמצא פעם בכמה שנים שאפשר להקריב תמיד משש שעות ומחצה, כך מי שהתפלל מנחה משש שעות ומחצה, יצא בדיעבד. מיהו דעתם של רש"י ושל הרא"ש לא כן היא, אלא שעיקר תקנתה וזמנה היא משש שעות ומחצה, ומי שאינו יכול להתפלל מוקדם, יש לו עדיין שהות להתפלל עד תשע שעות ומחצה.

דעת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי (או"ח סימן רל"ג ס"א) "מי שהתפלל תפלת המנחה לאחר ו' שעות ומחצה ולמעלה, יצא. ועיקר זמנה מ' שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה לרבנן, ולרבי יהודה עד פלג המנחה שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע. הגה: ומשערי' שעות אלו לפי ענין היום, ואף אם היום ארוך משערינן ל"ב שעות והם נקראים שעות זמניות, וכן כל מקום ששיערו חכמים בשעות, משערינן לשעות אלו (רמב"ם בפי' המשנה בפי' דברכות)". הרי לנו דעת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי נגד הרש"י והרא"ש, שעיקר זמן תפלת מנחה נתקנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה, וכנראה שטעמו כמו שביארנו בסמוך שעיקר זמן הקרבת תמיד של בין הערביים כל השנה הוא מתשע שעות ומחצה ולמעלה, ומיהו גם פסק שביעבד אפשר להתפלל משש שעות ומחצה, וכנראה שטעמו גם כן כמו שביארנו, שיש זמן אחד שמקריבים תמיד של בין הערביים משש שעות ומחצה. (לשון מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי) הוא לשון דיעבד ולא לכתחילה, שאילו היה לכתחילה היה צריך לומר זמן מנחה משש שעות ומחצה.

דעת המשנה ברורה וה'בן איש חי' כדעת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי

גם המשנה ברורה פסק כדעת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי, וכך כותב וז"ל (שם ס"קא) "דתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנה וזמן שחיתו מדאורייתא התחלתו אחר שש שעות ומחצה דהיינו חצי שעה אחר חצות היום ורק משום כדי שיהיו יכולין להקריב קרבנות יחיד מקודם [שאחר התמיד של בין הערבים אסור להקריב שום קרבן] לכן היו מאחרין הקרבתו בכל יום עד ט' שעות ומחצה לבד מערב פסח שחל להיות בע"ש שהיו שוחטין התמיד בשש שעות ומחצה וע"כ עיקר זמן תפלת המנחה לכתחילה הוא מ' שעות ומחצה ולמעלה כנגד התמיד שהיו מקריבין בכל יום ומ"מ אם התפלל משש ומחצה ולמעלה יצא אחרי דעיקר זמנו של תמיד מדאורייתא מתחיל מאותו זמן ויש מהראשונים שמקילין לכתחילה¹ משש שעות ומחצה ולמעלה וע"כ אם רוצה לאכול או לצאת לדרך או שעתה יוכל להתפלל עם הצבור ואם ימתין על מ"ק לא יהיה לו מנין לכו"ע מותר להתפלל לכתחילה משש שעות ומחצה ולמעלה² עכ"ל, ודבריו מבוארים היטב על פי ההקדמה הארוכה שהבאנו לעיל. וכך תמצא שהיא דעתו של כף החיים סופר, וכן של מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי וזה לשונו (ש"ר ויקהל הלכה ג') "תפלת המנחה תקנו אותה כנגד תמיד של בין הערבים, וזמן תמיד של בין הערבים התחלתו משש שעות ומחצה, דהיינו חצי שעה אחר חצות היום; אך לא היו מקריבין

¹ זוהי דעתם של רש"י והרא"ש

² כל השעות המוזכרות בגמרות, בראשונים ובאחרונים בעניין זמני התפלות הן שעות זמניות (עיין בא"ח ש"ר ויקהל הל"ד).

³ הכוונה לקודם שש שעות ומחצה של זמן מנחה גדולה

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

חיי שרה - תשנ"ח - מאת מאת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

בינם לבין המחשבים כדעת הגאון וסייעתו, יכולים להיות הבדלים מהותיים בין זמן תפלה מנחה קטנה לבין זמן מנחה גדולה.

לדעת רבי יהודה, מנחה - כנגד קטורת תקנוה

הגמ' אומרת (ברכות כ"ז ע"א) "תפלת המנחה עד הערב; רבי יהודה אומר עד פלג המנחה. והיוצא מדברי רבי יהודה שתפלת ערבית מתחילה מפלג המנחה, שכן כבר הסתיים זמן מנחה, וזה אומר שכבר נכנס לזמן השייך ללילה (שבו אי אפשר להתפלל מנחה, והא בהא תליא מלתא). תוספות שואלים על דעתו של רבי יהודה (שם ד"ה עד פלג המנחה) "תימה מאי ליה הא, בשלמא עד תשע שעות ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה נחא, דהיינו מנחה קטנה (שכן עד אותו הזמן הוא זמן הקרבת קרבן התמיד). אבל הא מאי ליה - וי"ל דרבי יהודה ס"ל דתפלה כנגד קטורת תקנוה דכתיב תכון תפילתי קטרת לפניך (תהלים קמא)". וגם בתלמוד ירושלמי (ברכות פרק ד' דף ז' טור ב' /ה"א) מביא שסב"ל לר"י שתקנו את מנחה כנגד הקטורת. (מתוך חשיבותו והדברים המעניינים המוזכרים שם נצטט את לשונו "אמר רבי יוסי, לא הוקשה תפילת המנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטורת; מה טעם, תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב צא שעה אחת לעיסוקו ואת עבד מנחה שתי שעות ומחצה. רבי יוסי בן חנינא היה מתפלל עם דמדומי חמה כדי שיהא עליו מורא שמי' כל היום. א"ר יוסי בן חנינא ויהא חלקי עם המתפללי' עם דמדומי חמה. מה טעם, על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא מהו לעת מצוא לעת מיצוי של יום" עכ"ל עיי"ש באורך).

הגמרא אומרת (שם כ"ז ע"א) "אמר רב כהנא, הלכה כרבי יהודה, הואיל ותנן בבבירא כוותיה". שם הגמ' דנה על מה שזמן רבי יהודה במשנה שאין תמיד קרב לאחר ארבע שעות, ומה הוא לומד זמן תפלת שחרית עד ארבע שעות, ושאלת הגמ' האם כוונתו היא עד ארבע שעות ועד בכלל או לא; ומביאה ברייתא ממסכת עדויות לסייע, שם העיד רבי יהודה בן בבא על חמשה דברים ואחד מהם שתמיד קרב בארבע שעות, ש"מ עד ועד בכלל קאמר. מזה הגמ' מסיקה שאם יש ברייתא כמו רבי יהודה בבבירא - כלומר - במסכת עדויות, אז בודאי שהלכה כמותו. וכך פירש רש"י שם "הלכה כרבי יהודה - דמתניתין, דאין תמיד של שחר קרב לאחר ארבע שעות, והוא הדין לתפלה. בבבירא - עדויות קרי בבבירא, שהלכה כאותן עדויות". לאחר מכן הגמ' שם דנה על זהמן ערבית, ואומרת "אמר ליה רב חסדא לרב יצחק, התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבבירא כוותיה, הכא מאי? כלומר, שרב רב חסדא הסתפק אם מה שנפסקה הלכה כמו רבי יהודה לגבי זמן שחרית משום שיש ברייתא ב'עדויות' כשיטתו, וזה בניין אב גם לגבי תפלת ערבית, או לא? אישתיק רב יצחק ולא אמר ליה ולא מידי. אמר רב חסדא, נחוי און, מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום - שמע מינה הלכה כרבי יהודה. כלומר, שרב התפלל בערב שבת מנחה מוקדם [וסמוך לה] גם התפלל ערבית עדיין מוקדם, משמע שהלכה כרבי יהודה, שאם לא כן איך התפלל ערבית מוקדם מאחר שהוא עדיין בזמן מנחה ועדיין יום הוא, אלא ודאי שסב"ל כדעת רבי יהודה שסובר שמשעה שביעית הוי לילה ויכול להתפלל ערבית למרות שעדיין יום הוא. אדרבה, מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא, שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה! כלומר, שאין ראייה מהנהגתו של רב שכן רב הונא ורבנן לא היו מתפללים ערבית גם בערב שבת אלא עד שהיה לילה גמור, ואין הלכה כרבי יהודה. השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דעבד כמר - עבד, ודעבד כמר - עבד. למעשה, הגמ' לא סיימה את הסוגיה עם הלכה פסוקה, אלא הגמ' אומרת שכיון שרב [שהוא גברא רבא ותנא ופליג] פסק כרבי יהודה, מתחשבים בדעתו למעשה, ומצד שני גם רב הונא ורבנן שלא קטלי קני באגמא אינון פסקו נגד רבי יהודה, וגם על דעתם אפשר לסמוך למעשה; על כן הגמ' אומרת שמי שנוהג כרב, ימשיך במנהגו, ומי שחושש לדברי רבנן ינהג כמותם, ואין הכרעה גמורה לאחד מהצדדים.

דעת הרמב"ם כמסקנת הגמ' (דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד) הרמב"ם פסק כמסקנת הגמרא שאפשר לנהוג כשתי הדעות ואין בזה סתירה למעשה, ועל זמן תפלה כותב הרמב"ם את שתי הזמנים למעשה: (פרק ג' מהלכות תפלה הל"ב) "כבר אמרנו שתפלת המנחה כנגד תמיד של

וברכי". ויש מאחרונים דס"ל דאף דלכתחלה אסור להתפלל קודם שנשלים החצי שעה שאחר חצות, מ"מ בדיעבד שהתפלל בזו החצי שעה לא יתפלל שנית". הרי שמחמת ספק לא מצריכים אותו לאחר מעשה להתפלל שנית, על אף שלכתחילה בודאי שאין לעשות כן לכתחילה. גם הכ"ח החיים' סופר סובר כן שאין לעשות כן לכתחילה, ומיהו אם כבר התפלל אין להצריכו להתפלל שנית משום כך. ואנחנו מוסיפים ואומרים, שאם התפלל אחרי שש שעות ובתוך החצי שעה, יוכל לשוב ולהתפלל מנחה, אלא שיעשה תנאי ויאמר שאם הלכה כאומרים שיוצאים ידי חובה, תהיה תפלתו זו השנית בתורת נדבה, ואם לא יצא ידי חובתו בתפלתו הראשונה, תהיה תפלתו זו תפלת החובה שלו.

חישוב זמן תפלת מנחה לפי שעות זמניות

כיצד מחשבים את השעות, אם תשע שעות ומחצה, אם שש שעות ומחצה, או פלג המנחה? יש לוחות שכתוב שם "לפי אופק ירושלים כדעת הי"ב איש חי", ויש לוחות שכתוב שם שהחישוב של השעות הוא לפי אופק ירושלים וכדעת הבית יוסף, ויש שכתוב שם בסתם לפי אופק ירושלים, ולא כתוב שם אם זה לפי דעת ה"ב איש חי או הבית יוסף; יש עוד לוחות שלפי דעת מהר"ר טיקוצ'ינסקי זצ"ל - ובכל לוח תוכל למצוא שעה אחרת מה שמאוד מבלבל את הציבור. וצריך להבין על סמך מה כל המחלוקת הזאת, וכי לא ידעו מתי השקיעה? מה עוד, שאפשר היה לראות הבדלים בדקה או שתיים אבל ההבדלים שם הם מופלגים יותר: יסוד מחלוקתם מבוסס על השאלה מה נקרא יום לעניין חישוב שעות זמניות, האם יום נמדד מהנץ החמה ועד השקיעה, או שמה מעמוד השחר ועד צאת הכוכבים. וכיון שיום הוא י"ב שעות, מחלקים את היום ל"ב שעות - ואם יום נמדד מהנץ ועד השקיעה, נמצאים השעות קצרות יותר מאשר אם מחלקים אותם מעמוד השחר ועד צאת הכוכבים. ויכולים להגיע בקיץ להבדל של עד עשרים דקות, מה שהוא בודאי הבדל משמעותי מעוד, בין חלוקת היום מהנץ ועד השקיעה לבין חלוקת היום מעמוד השחר ועד צאת הכוכבים.

חישוב שעות זמניות

בו יבואר מחלוקת מפורסמת אם מחשבים שעות זמניות מהנץ ועד השקיעה או מעמוד השחר ועד צאת הכוכבים
דבר ידוע וברור הוא, שהמושג של שעות זמניות הוא שמחלקים את היום לשנים עשר חלקים, הן אם הוא יום ארוך כמו בקיץ, והן אם הוא קצר כמו בחורף, והן אם הוא בתקופה ששונה היום ללילה - אלא שיש להסתפק אם חלוקת היום ל"ב חלקים נעשית מהנץ החמה ועד שקיעתה, או שמה מעמוד השחר ועד צאת הכוכבים, דבר שיכול להיות שונה בצורה משמעותית מבחינת הזמן. בסוגיה זו דנו הראשונים והאחרונים: דעת הגאון מוילנא, וכן דעת השולחן ערוך ובעל הלבוש, שחישוב היום הוא מהנץ ועד השקיעה. ועל פי חשבון זה קובעים את כל ההלכות הקשורות לשעות זמניות, אם זה לסוף זמן כל תפלה, או לסוף זמן קריאת שמע, וכן לסוף זמן אכילת חמץ בערב פסח, וכן כל דבר שתלוי בשעות היום. כנגדם יש את דעת מרן השולחן ערוך, ואת דעת המגן אברהם, וכן את דעת ה"ב איש חי⁴, שמחשבים את השעות הזמניות מעמוד השחר ועד צאת הכוכבים. וזה לשון ה"ב איש חי (ש"ר ויקהל הל"ד) "שעות אלו של שש שעות ומחצה או תשע שעות ומחצה נקראין "שעות זמניות", יען דמשערין אותם לפי ענין היום, אם ארוך ואם קצר, דמחלקין היום לשנים עשר חלקים. וכל מקום ששיערו חז"ל שעות, דמשערין בשעות אלו, שהם זמניות - יש אומרים דמשערין מעמוד השחר עד צאת הכוכבים; ויש אומרים שהנץ החמה ועד שקיעתה, וסברה ראשונה עיקר, דחיישינן לחומרא לשער מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, וכן המנהג פשוט פה עירנו בגד יע"א לשער מעמוד השחר ועד צאת הכוכבים, כי אצלנו חושבים צאת הכוכבים שליש שעה אחר קריאת ה"מוגיר" בעיר זו, וכך קיבלו לשער בזה מן עטרת ראשי הרב הגאון מור זקני רבנו משה חיים זלה"ה". והלוחות שמחשבים כדעת מרן השולחן ערוך וסייעתו דומים לגבי זמני השעות, ויכולים להיות לכל היותר הבדלים של דקה או שתיים. אבל

⁴ והוא כותב על כך שזהו החישוב הנכון והעיקרי להלכה ולמעשה

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

חיי שרה - תשנ"ח - מאת מאת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

ינהוג פעם כך ופעם כך ומכ"ש שלא יתפלל ביום א' מנחה אחר פלג המנחה וערבית קודם צאת הכוכבים". כלומר, שאם ירצה להתפלל תקופה כדעת חכמים לגמרי, ותקופה אחרת כדעת רבי יהודה לגמרי, לית להן בה, ובלבד שלא יעשה תרתי דסתרי באותו היום. המאירי כותב את זה מפורשות (כ"י פירושו לפ' תה"ש) שיכול לנהוג פעם כך ופעם כך, ובלבד שלא ינהוג כשתי הדעות באותו היום, ושלא ינהוג בתרי הקולות יחדיו, שאז הוי תרתי דסתרי. וזהו הביאור במה שכתוב 'לעולם'.

תפלת ערבית בחו"ל (במקום שהשקיעה מאוחרת מאוד)

בחוץ לארץ, בבגדד ובאירופה, (המדובר כאן הוא על שני המקומות הללו), היו נוהגים להתפלל ערבית מפלג המנחה. והיו נאלצים לנהוג כן משום שבמקומם השקיעה יכולה היתה להיות בשעה 23:30 (!) בלילה, ולא יכלו להטריח את הקהל לבוא מבתיהם בשעה כל כך מאוחרת, על כן הנהיגו להתפלל ערבית מפלג המנחה לרווחת הציבור. והשאלה החוזרת שם תמיד בעניין זה היא האם יכולים להתפלל מנחה באותו הזמן או לא? הנה מהאמור לעיל מסודרים הדברים, שלדעת מִן הָרֹאשׁוֹן ערוך לא יכול לקחת תרי קולי דסתרי אהדדי, אלא יתפללו כדעת רבי יהודה עד פלג המנחה.

מדוע בימינו פשט המנהג בהמון העם לנהוג כ'תרתי דסתרי'

כל האחרונים כותבים שבזמן שמתפללים בציבור תפלת מנחה לפני השקיעה, לדוגמה היום אם התפלל בשעה 16:00, שזה הזמן הו אלדעת חכמים בלבד, יצטרך להתפלל ערבית רק אחרי השקיעה, שזה סמוך לשעה 17:00; אך בימינו הציבור עצל, וקשה להטריחו לבוא שוב ולהתפלל ערבית, שעת דחק מקרי ויכולים להתפלל בסמיכות תפלת ערבית למרות שהוא נוקט תרי קולי שהם סותרים אהדדי. [ואלו האחרונים וציטוט דבריהם: הבית יוסף (סי' רל"ג), וז"ל "מיהו בדיעבד אם התפלל תפלת ערבית בכונה לצאת מפלג המנחה ואילך יצא ולא מחייבין ליה לחזור ולהתפלל עכ"ל. ועכשיו נהגו העולם להקל בכך ואע"פ שמתפללים תפלת מנחה אחר פלג המנחה לא נמנעו מלהתפלל ערבית גם כן באותה שעה ואע"פ דהו תרי קולי דסתרי אהדדי וכו' ויש לומר דלענין תפלת הקילו וכן כתב גם כן הרשב"א (ב' ד"ה ולענין) ואע"פ שלא נראה דברי רבינו תם להרא"ש וכו' מכל מקום העולם סומכים על דעת רבינו תם" עכ"ל ה'בית יוסף']. -המגן אברהם [סק"ז] וז"ל "ומה שמתפללין ערבית קודם הלילה היינו מפני הדחוק שטורח הוא לאסוף הצבור שנית" עכ"ל המ"א. -הבית חדש [עיי"ש]. -השערי תשובה [סי' רל"ה סק"ו], וז"ל "וכתבו בשם האר"י ז"ל שהיה נוהג שלא להתפלל מנחה אלא עם שקיעת החמה ואפי' הי' ע"ש עכ"ז לא הניח לאומרה בקול רם אלא הי' אומרה בלחש ואח"כ בקול ע"ש ועוד כתבו בשמו בענין ג' משמורות כו' דיש להתפלל כל הג' תפלות עת שהוא קרוב יותר ליום ממה שהוא קרוב ללילה כי כל הג' תפלות צריכים להיות ביום וק"ש יקרא אחר צאת הכוכבים וכ' בשלמי ציבור שכן הוא בפירוש בזוהר חדש פ' בראשית ובשאר מקומות בזוהר וא"כ איך הי' עושה תרי קולא דסתרי אהדדי וצ"ל דסמך על ר"ת דבתפלה הקילו והי' קורא ק"ש אח"כ" עכ"ל השערי תשובה. -המשנה ברורה [רל"ג סי' י"א] וז"ל "אבל צבור שהתפללו מנחה וכשילכו לביתם יהיה טורח לקצם שנית לתפלת ערב ויתבטל תפלת הצבור לגמרי הקילו האחרונים שמותר להתפלל ערבית סמוך למנחה" עכ"ל המ"ב. -ה"כף החיים [סי' י"ב עיי"ש]. -הבן איש חי (ש"ר ויקהל הל"ז) וז"ל "ויכול זה הוא לדינא דגמרא, אך עכשו נהגו להקל בכך, ועבדי תרי קולי דסתרי אהדדי, להתפלל מנחה וערבית ביחד אחר פלג המנחה, ויש להם על מה שיסמוכו".

אשה המתפללת ביחידות דינה כציבור

כל מה שאמרנו בסמוך בשם האחרונים שציבור שטורח עליו לבוא ולהתפלל פעם נוספת תפלת ערבית, מקילים עליו להתפלל מנחה וערבית בסמיכות קודם שקיעה. -זה דוקא בציבור; אבל יחיד שמתפלל בביתו (לא בגלל סיבה של חולי וטורח וכדומה), וממילא יתפלל בנחת בביתו, לא מקילים עליו להתפלל גם את תפלת ערבית קודם שקיעה, אלא עליו לנהוג כחכמים לגמרי. השאלה האם אשה שרגילה להתפלל ביחידות בביתה, תוכל להתפלל ערבית סמוך למנחה למרות שעדיין לא שקעה החמה, או שמא דינה כאיש המתפלל ביחיד שלא מקילים לו כלל? על זה כתב הבן

בין הערבים תקנו זמנה, ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה, ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה, אמרו שהמתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא, ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה וזו היא הנקראת מנחה גדולה. (שם הל"ד) "הא למדת שזמן מנחה גדולה משש שעות ומחצה עד תשע שעות ומחצה, וזמן מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד שישאר מן היום שעה ורביע, ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע החמה". (שם הל"ז) "המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וחוזר ומתפלל אותה בזמנה, וכו' ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה, וכו' ובלבד שיקרא ק"ש בזמנה אחר צאת הכוכבים". הרי לנו דעת הרמב"ם שזמן מנחה מתחיל משש שעות ומחצה, ובד בבד בשעת הצורך יכול להתפלל ערבית קודם שקיעה.

והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו

הרוצה לנהוג כדעת רבי יהודה או כדעת רבנן, צריך לדעת שלא יוכל לנהוג כשתי הדעות בד בבד, כלומר להתפלל מנחה אחרי זמן פלג המנחה כרבנן, ולהתפלל ערבית לפני השקיעה כרבי יהודה, שכן אלו שתי דעות שסותרות אהדדי. וכך כותב הטור (סי' רל"ג) "ולא נפסק הלכתא בהדיא כחד מינייהו ואסיקנא דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו - שאם עשה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, דכיון דמחשיב אותו יום לענין תפלת המנחה אינו יכול לעשותו לילה לענין תפלת ערבית; וכן אם הוא עושה כר"י ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה צריך ליזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה". והבית יוסף מביא מקור לדבריו מרבותינו הראשונים (הר"ר יונה דף י"ח ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה דעבד, והרא"ש סי' ג', ובספר אוהל מועד בשם רבינו האיי [שער התפלה דרך ב' נתיב ב']): "גם האגור מצטט להלכה את דברי הטור - וכך פוסק מרק בשולחן ערוך (סי' רל"ג ס"א) "ואסיקנא, דעבד כמר, עבד; ודעבד כמר, עבד; והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו, שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה; ואם עושה כר' יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, צריך ליזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה". וילעולם! האמור כאן, פירושו כל ימי חייו או כר"י או כחכמים.

המחשה מעשית

כדי להמחיש את עניין ההנהגה שיש לנהוג או כרבי יהודה או כחכמים, ואת הסתירה שיש למי שמתפלל כדעת שתיהם יחד, נאמר את זמני התפלות הלכה למעשה נכון להיום. זמן מנחה גדולה היום היא בשעה 11:54. זמן מנחה קטנה הוא בשעה 14:33. זמן פלג המנחה הוא לפי אופק ירושלים 15:50. השקיעה בשעה 16:40. הרי שזמני התפלה אליבא דכל השיטות נעות בין השעה חמשה לשתים עשרה ועד עשרים לחמש, מה שמתפרס על פני ארבע וחצי שעות בערך. אדם שרוצה להתפלל מנחה אליבא דכל הדעות, יתפלל מנחה קטנה בשעה 14:33 (נכון לשעון של היום), וזה יהיה לכתחילה ללא שום פקפוק וללא שום ספקות ומחלוקות. מהשעה 15:50 זמן תפלת מנחה תהיה רק לדעת חכמים שכן לדעת רבי יהודה זמן מנחה היא רק עד פלג המנחה ומאז הוא זמן תפלת ערבית, שזמן תפלת מנחה לדעת רבי יהודה הוא משעה 14:33 (שהוא זמן מנחה קטנה) ועד השעה 15:50 בלבד. מי שבא להתפלל מנחה החל מהשעה 15:51, אינו מתפלל אלא כדעת חכמים ויצא מהגדרים של זמן תפלת מנחה אליבא דרבי יהודה. לפי זה, מי שמתפלל מנחה אחרי 15:51, לא יוכל שוב להתפלל ערבית עד רדת הליל, שאם יתפלל ערבית אז, נמצא שסותר את עצמו ממ"נ, או שהתפלל מנחה בלילה, או שהתפלל ערבית ביום.

מה הביאור 'לעולם'

ובו יבואר אם מה שמרן כותב לעולם הכוונה לכל ימי חייו, או שהביאור הוא שלעולם לא ינהוג כשתיהם באותו היום שסתרי אהדדי פשט דברי השולחן ערוך שכותב 'לעולם', הוא שלא יוכל כל ימי חייו לשנות, אלא ינהוג כל חייו או כדברי רבי יהודה או כחכמים. והנה מדברי המגן אברהם לא משמע כן שהוא כותב וז"ל (רל"ג סק"ה) "לעולם כחד - פ"י שלא

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

חיי שרה - תשנ"ח - מאת מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

השאלה שמטרידה הרבה אנשים היא האם אפשר להתפלל תפלת מנחה עם או אחרי זמן בין השמשות. מרת ה'בן איש חי' התייחס לדון זה כמה פעמים בספרו 'רב פעלים', [חלק ב - או"ח סימן יט, לרווחה דמלתא אמרתי להעתיק מלשוננו הטהור מתשובה זו שהאריך דברים מפורשים בנדון הנ"ל - וז"ל שם: "בענין זמן מנחה פה עיר בגידאד יע"א שאלה; זמן מנחה פה עירנו בגדאד יע"א עד מתי נמשך, כי אנחנו רואין כמה בעלי בתים פה עירנו המתאחרים וכו' ויש פעמים איזה כיתות מתפללים גם אחר ט"ו דקים מקריאת המגרב, על כן צריך לדעת איך שורת הדין בזה, ואם אנשים אלו טועין הם, אנחנו מה ראוי לנו לתפוס עיקר בזה, יורינו ושכמ"ה. תשובה. מקדמת דנא שאלתי על מנהג ירושלים וחברון תוב"ב בענין זה מאת ידידנו הרב החסיד מהר"ר אליהו מני נר"ו השוכן שם, והשיב לי בזה"ל עיין ברכ"י סי' של"א אות וא"ו ו/ו. ומחבר"ר שם אות ח' שלפי דבריו נוהגים פה עה"ק תוב"ב למרבה שבעה דקים אחר המגרב חושבין אותו לילה ודאי, לפי דמון ז"ל סי' רס"א כתב שיעור בין השמשות שלשה רבעי מיל אחר שקיעת השמש, ושלשה רבעי מיל הם י"ג דקים וחצי, גם ידוע שבעה"ק תוב"ב עשרה דקים קודם המגרב לא תראה השמש, ולפי"ז אחר המגרב בשלשה דקים וחצי הוא לילה ודאי, ועוד עיין מחבר"ר סי' רס"א אות ז' וסי' תנ"ה אות ב', שכתב דהמגרב הוא חצי בין השמשות, וכפי דעת מרת ז"ל הנז"ל שהוא בין השמשות שלשה רבעי מיל שהם י"ג דקים וחצי, אי"כ אחר המגרב בשבעה דקים פחות רבעי הוא לילה ודאי, ועיין תפארת אדם סי' י"א, ועיין לב חיים סי' קל"ד מה שהאריך בזה, ועתה אפילו שהעיד הרב חיד"א ז"ל שנוהגין כהרב ב"ד, במוצאי שבת קודש אינם עושים מלאכה בעה"ק תוב"ב עד אחר המגרב כחצי שעה, ועיין תבואות הארץ שהאריך הרבה והוכיח מן חכמי התכונה והירושלמי שבין השמשות ישנה כפי אורך היום, וסתמות הפוסקים ז"ל לא משמע הכי וכו' ואם כבר קרא המגרב אין מתפללים עתה בעה"ק תוב"ב מנחה לא בחול ולא בשבת, והוא כפי עדות הרב חיד"א ז"ל, ועיין חסד לאלפים סי' רל"ד סק"ד עכ"ל נר"ו, ובמכתב אחר כתב לי עוד בדבר זה וז"ל, ועל ענין סוף זמן מנחה עיין בית עובד שהוא עד צאת הכוכבים משם שאגת אריה, וכן פסק אדרת אליהו ריקי ז"ל בתשובה סי' י"ג, וא"כ כפי מ"ש במחבר"ר סי' רס"א אות ז', וסי' תנ"ה אות ב' שקריאת המגרב הוא חצי בין השמשות, ועיין שיע' /או"ח/ סי' רס"א ששיעור בין השמשות הוא שלשה רבעי מיל שהם י"ג דקים, וא"כ חציה הוא ששה דקים וחצי לילה ודאי, וכפי מה שאני זוכר שבעיר בגדאד יע"א שבעה דקים קודם המגרב לא יש שמש, אבל אם המגרב הוא עם שקיעת החמה צריך י"ב דקים וחצי, שכל זמן שיש שמש הוא יום ודאי, ועיין פתח הדביר ח"ב דף קכ"ה, ולפי מ"ש לב חיים ח"ב סי' קל"ד, שבאזמיר שוקעת החמה עשרה דקים קודם המגרב דבריו צ"ע, סוף דבר בעיר בגדאד כפי מה שאני זוכר שהשמש שוקעת שבעה דקים קודם המגרב, אי"כ יוכלו להתפלל מנחה עד ששה דקים וחצי, ואם עבר זמן זה צריך למחות בהם אם יתפללו, ואם שקיעת השמש עם המגרב יוכלו להתפלל מנחה עד י"ג דקים וחצי זהו הנלע"ד, ובדברי קדשו כתוב שהוא האריך בענין זה, יודיעני אם יש סתירה לדברי, ועיין חסד לאלפים סי' רל"ג ס"ק ד' וה' עכ"ל נר"ו. והנה לעת עתה בתשובה זו לא אוכל לכתוב באורך, ורק בקצירת האומ"ר אודיע לשואל עתה, כי מ"ש ידידנו הרב החסיד מהר"א מני נר"ו, שפה עירנו בגדאד יע"א שבעה דקים קודם קריאת המגרב לא יתראה עוד שמש כן הוא האמת, כי אע"פ שבבתים לא תראה השמש קודם עשרה דקים, הנה במקום גבוה הרבה תראה עד שבעה דקים קודם המגרב, וכבר בחנו ובדקו בזה מקדמת דנא, והנה כי כן פה עירנו בגדאד יע"א עד ששה דקים אחר המגרב הוא בין השמשות, ועד אותו זמן יכולים להתפלל מנחה בדוחק כסברת המתירים להתפלל מנחה בין השמשות, אבל אחר ששה דקים מקריאת המגרב אין רשות להתפלל מנחה, ולכן לא יתחילו להתפלל עמידה של מנחה אלא עד ארבע וחמש דקים אחר קריאת המגרב, ואותם המתפללים אח"י הוא מחמת בורות, וצריך למחות בידם, (ועיין מ"ש בס"ד בסה"ק רב פעלים ח"א סי' ה'), והשי"ת ברחמי יאיר עינינו באור תורתו, אכ"י"ר עכ"ל. וכן תמצא התייחסות לענין זה גם בחלק א' או"ח סימן ה'. גם בחלק ג' סוד ישראל סימן י"ג הקדים כמה שיתן לדון זה; שם סימן ה' באה"ד "והראה לדברינו אלה דמצינו שכתב רבינו מהר"ח ז"ל עליו שהיה מתפלל מנחה עם דמדומי חמה ואם היה צריך לו זמן רב עד שישלים תפלת העמידה מחמת רבוי הכוונות, הנה אם יתחיל בדמדומי חמה היה צריך

איש חי (ש"ר ויקהל הל"ז ד"ה 'וכתבתי') וז"ל 'וכתבתי בספרי הק' 'מקבצאלי', דבאשה אין מודקדקין עליה שלא לעשות תרי קולי בדבר זה, כיון דטורודה בעסקי הבית, חשיב לדידה שעת הדחק, כדון הציבור הנזכר; ויכולה להתפלל מנחה וערבית ביחד אחר פלג המנחה, כאשר יזדמן לה בכך" (ואחר כך כתב שם שגם באיש שייטרד ביותר עם בני ביתו, ואם יתפלל מנחה זמן רב לפני ערבית עלול לדלג על התפלה, ויכול להתפלל גם ביחידות מנחה וערבית סמוכים לפני השקיעה) עכ"ל. וטעמו הוא כמו שהבאנו לעיל שסומכים על דעתו של רבנו תם שבתפלה הקילו.

תפלת מנחה וערבית מוקדמת בערב שבת

הלכה זו שבתפלה הקילו הביאה לקולא בדין אחר, בנוגע לתפלת מנחה שמתפללים בערב שבת. כשמתפללים בערב שבת מוקדם, לצערנו הרב דבר זה מצוי בתקופה שמנהיגים שעות קיץ, ואז הולכים הביתה ויושבים לאכול סעודת שבת למרות שעדיין יום הוא, והטעם הוא שסומכים על דעתו של רבי יהודה שאומר שמפלג המנחה חשיב כלילה, ודבר זה הוא נ"מ לכל ההלכות הקשורות ללילה.

עד אימתי אפשר עדיין להתפלל מנחה

עד כאן דברנו בענין זמן מנחה לרבי יהודה ולחכמים, וכי אין לעשות תרתי דסתרי אלא בציבור שיש טורח לחזור ולקבצם, או ביחידות במקרה מיוחד של טורח, כגון עקרת בית, או יחיד שיש לו טירחה מיוחדת או חולי. השאלה שעדיין צריכים לברר היא עד מתי אפשר מנחה לכל המאוחר? מקור דין מנחה לומדים מיצחק אבינו בכתוב (בראשית כ"ד סג) 'וַיֵּצֵא יצחק לְשׂוֹחַ בֶּשֶׂתָהּ לַפְנוֹת עֶרְבִי, וַתֵּרָגַם עַל זֶה הָאוֹנֶקְלוֹס 'יוֹנֶפֶק יִצְחָק' לַצֵּלָה בַּחֲקָלָה לַמִּפְנֵי רִמְשָׁא וְזָקָף עֵינוּהִי וְחָזָא וְהָא גַמְלִיא אֲתָן: וַיֵּבִיעַ תֵּרָגְמוּ 'יוֹנֶפֶק יִצְחָק' לַצֵּלָה בַּאֲפִי בִרָא בַעֲדוֹנִי רִמְשָׁא', הנה בפירושו תרגמו שיצא לפני הערב להתפלל תפלת מנחה אותה תיקן אז. השאגת אריה כותב בענין סוף זמן תפלת מנחה, שזמן זה נמשך עד צאת הכוכבים, ולא רק עד השקיעה. לדעת הגאון מוילנא, אין אפשרות להתפלל מנחה אלא עד השקיעה, ואף לא עד בין השמשות ובודאי לא עד צאת הכוכבים. והמ"ב כותב שיכול להתפלל מנחה. ואלו דברי הרמ"א (רל"ג ס"א) 'ובדיעבד או בשעת הדחק, יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו עד צאת הכוכבים (בית יוסף בשם אהל מועד ורשב"א)'. ואומר על זה ה'משנה ברורה, (שם ס"ק יד) דהיינו עד צאת הכוכבים - לאו דוקא דערך רבע שעה קודם צאת הכוכבים בודאי בין השמשות הוא לכו"ע ואין להתפלל באותו זמן אלא ר"ל סמוך לזה וכן אי' בד"מ ברל"ב. ודע דאף שמהמחבר והרמ"א משמע דלדידן דנוהגים להתפלל מעריב אחר צה"כ מותר להתפלל מנחה אפי' אחר שקיעה עד סמוך לצ"ה, יש פוסקים רבים שחולקים בזה ודעתם שתפלת המנחה הוא רק קודם שקיעת החמה ולכן לכתחלה צריך כל אדם לזוהר להתפלל קודם שקיעת החמה דוקא דהיינו שיגמור תפלתו בעוד שלא נתכסה השמש מעיניו ומוטב להתפלל בזמנה ביחידות מלהתפלל אח"כ בצבור ובדיעבד יוכל לסמוך על דעת המקילים להתפלל אחר שקיעה עד רבע שעה קודם צה"כ וכו' אך כ"ז בדיעבד ושעת הדחק גדול אבל לכתחלה בודאי אין לאחר זמן המנחה עד אחר שקיעה וכ"ש שיש לזוהר מאד שלא לאחר עד סמוך לצאת הכוכבים וכבר אחז"ל במערבא לייטי אמאן דמצלי עם דמדומי חמה דלמא מטרפא ליה שעתא"'.
לסיכום: דעת השאכל אריה שסוף זמן תפלת מנחה עד צאת הכוכבים. לדעת הגאון מוילנא זמנה עד השקיעה בלבד.
הרמ"א כותב שלכתחילה זמנה עד השקיעה ובדיעבד זמנה עד צאת הכוכבים.
לדעת המ"ב צריך לסיים את התפלה רבע שעה קודם השקיעה, עד כדי כך שאם רואה שהציבור מתעכב להתפלל מנחה אחרי השקיעה, יקדים להתפלל מנחה ביחידות קודם שקיעה. ומיהו גם הוא אומר שבדיעבד יוכל לסמוך על דעת המקילים להתפלל עד רבעשעה אחרי השקיעה.

בין השמשות לענין תפלת מנחה

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

חיי שרה - תשנ"ח - מאת מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

בעניין סוף זמן תפלה, והמכשולים היוצאים ממי שדוחה את התפלה עד סמוך לסוף זמן התפלה, מתעוררת שאלה אודות עניין ומכשול שעלול לקרות לכל מי שדוחה את הזמן, ותמצא שנשאל הרב בן איש חי זיע"א ברב פעלים בעניין זה; מה הדין אם עומד אדם סמוך מאוד לסוף זמן תפלה לכל הדעות, למשל היום שהשקיעה היא בשעה 16:40, ובשעה 17:00 עובר הזמן לכל הדעות, והוא עומד בשעה 16:57, כלומר כ-3 דקות לפני סוף הזמן, ורוצה להתחיל את התפלה על מנת להספיק במהרה את הזמן הקצר מאוד הנוטר בפניו, ודוקא בזמנים שכאלה בא היצר הרע לפתות אותו להתפלל בכל כחו וכח כוונתו, והנה הוא עומד להתפלל ומתחיל ה' שפתי תפתח בכוונה גדולה, וממשיך כדרך הזו עד שהוא מגיע לכל היותר לברכת מחיה המתים ועבר זמן תפלה לגמרי; השאלה היא האם יעקור רגליו ויסיים מייד את התפלה, או שמא יוכל לסיים את התפלה כיוון שהתחיל אותה בזמן היתר. על זה כתב הרב זיע"א (בכמה מקומות, גם בחלק ב' וגם חלק ד' ומאריך בנושאי זה גם בחלק א' סימן ה' ד"ה ראובן נתעכב), ומסקנתו היא שאם התחיל באופן שמשער שיסיים את התפלה עד סוף הזמן, ובינתיים נדחה מכל סיבה שהיא הזמן, ועבר זמן התפלה בעודו באמצע התפלה, יסיים את התפלה ולא יחשוש. אבל להתחיל בידועין שיעבור לו זמן התפלה, הדין הוא שלא יתחיל כלל.

עבר לו הזמן בגלל קדיש וקדושה

עוד תקלה יכולה להיות לאדם שמתפלל מאוד סמוך לסוף זמן התפלה, והיא שיעבור לו הזמן בגלל קדיש וקדושה של המניין שלו עצמו. פעמים קורה שאדם עומד באמצע התפלה ושומע קדיש וקדושה, יש לדעת שבוזה שונה הדין אם הוא שומע קדיש וקדושה ממניין סמוך או מהמניין בו הוא מתפלל. אם הוא שומע קדיש או קדושה ממניין סמוך והוא עומד באמצע התפלה, לא יענה כלל אלא ימשיך בתפלתו כרגיל (דבר זה מצוי ביותר ב'שטיבלאך', אבל גם יכול לקרות בבית כנסת שמתפללים כמו אצלנו שתי מניינים, האחד עם הנץ והשני חצי שעה אחריו וכדומה, וגם במנחה מתפלל מניין זמן מספיק לפני השקיעה, ומניין נוסף של מתאחרים התחיל בבית הכנסת השני בבניין). ואם הוא שומע קדיש או קדושה במניין שלו (קדיש - כגון שהוא האריך בתפלתו, או שהתחיל אחרי הציבור באיחור, באופן שהחזן כבר מתחיל חזרה ומגיע לקדושה והוא עדיין לא סיים את תפלתו; קדושה - כגון שהגיע באיחור למניין שמתפללים מנחה ללא חזרה מפאת קוצר הזמן ואין וידוי, והחזן כבר עומד לומר קדיש תתקבל והוא עודנו באמצע התפלה), הדין הוא שלא ימשיך את תפלתו אלא יעמוד במקום בו הוא אוחז וישמע את הקדיש ואת הקדושה, אבל לא יענה עם הציבור כלל. גם בזה יכול לקרות שהתחיל להתפלל בטווח זמן שמספיק לו לגמור את התפלה עד סוף הזמן, אלא שנאלץ להמתין לקדיש ולקדושה מה שניכב אותו ועבר לו הזמן כשהוא עדיין באמצע התפלה, הדין הוא שיכול להמשיך את תפלתו ללא שום חשש. מכאן תראה כמה תקלות יכולות להגיע למי שמתעכב ביותר ולא מתפלל תפלת מנחה זמן רב לפני השקיעה כנ"ל.

התחיל ה' שפתי תפתח ושמע קדיש (במנחה ומוסף או בשחרית וערבית)

עוד דין באדם שהתחיל תפלת שמונה עשרה (של מנחה), ושמע מייד בתחילת התפלה קדיש וקדושה. אם למשל הוא רק אומר ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך והתחילו קדיש וקדושה, הדין הוא שאם הוא עומד בתפלת שחרית ומייד בתחילת התפלה שמע קדיש וקדושה, וכן בערבית אם בתחילת התפלה בטרם הספיק את הברכה הראשונה אלא רק אמר ה' שפתי תפתח ותו לא, הדין הוא שלא יענה כיוון שכבר התחיל את התפלה. ובתפלת מנחה אם רק התחיל ה' שפתי תפתח ושמע קדיש וקדושה, אומר הרב שיענה לקדיש ולקדושה. וז"ל הרב (בן איש חי ש"ר ויקהל ה"י) "בתפלת מנחה, אם התחיל פסוק "אד-ני שפתי תפתח" ועדיין לא התחיל בברכה, ושמע קדיש או קדושה או "ברכו" - העלית בספרי הק' מקבצאל: יענה קדיש וקדושה, ויחזור לומר פסוק ה' שפתי תפתח ויתפלל. ואף על גב דבאמת פסוק זה הוא בכלל תפלת המעידה, לא דמי לדין "יהיו לרצון אמרי פי וכו'" הראשון, דכתבנו לעיל (פרשת בשלח אות כ"ב) שהוא מכלל התפלה, דאף על פי ששמע קדיש וקדושה אחר חתימת הברה לא יענה קודם פסוק "יהיו לרצון" - התם שאני, משום דאם יענה הוי ליה מפסיק באמצע התפלה, ואין תקנה לדבר זה; מה שאין כן הכא, כיון דליכא ברכה בשם

להשלים אחר בין השמשות ואיך היה עושה כן לכתחילה, עיין בסה"ק רב פעלים ח"א בא"ח סי' ה' עי"ש. עכ"ל. בעוד כמה מקומות מפורשים על פני ארבעת חלקי השו"ת תמצא שכתב אודות עניין זה, ובכל שאלה שהופנתה אליו בנושא הזה, חקר ושאל אצל רבנים בכל קהלה, אם זה אצל רבי חיים פלאגי בטורקיה, או מנהג ירושלים, ובכל מקום ומקום נהגו אחרת.

כללי סוף זמן מנחה בירושלים ובעולם

בירושלים

כפי שאמרנו בסמוך, יש מנהגים שונים במקומות שונים בעולם אודות סוף זמן תפלת מנחה; אשר על כן, אמרתי לבוא בכללים מפורשים בעניין הזה. יש הבדל בין ירושלים לבין שאר מקומות בעולם, והוא שבירושלים צריך לכתחילה להקפיד ולהתפלל מנחה לפני השקיעה - ואם הזמן הולך ואוזל עד שמתקבצים אנשים למניין, ויש חשש שיעבור זמן תפלה אחרי השקיעה, יעמוד ויתפלל ביחידות, כי מוטב להתפלל ביחידות לפני שקיעה מאשר בציבור אחרי שקיעה.

בכל העולם

לא נעמוד על מה שהרב כותב אודות קריאת המוגירב, שמשנתה לפי המקום בעולם, ואי אפשר לקחת אותו ככלל; ועוד, שפעם היו הערבים יודעים לכוון למוגירב במדויק, אבל היום סומכים על שעוניהם ולא מוכרחים להיות מדויקים, מה עוד שהיום קוראים בהקלטה את המוגירב ואין לסמוך על זה כלל. הכלל הוא ששלוש עשרה וחצי דקות (13½) אחרי השקיעה עדיין יכולים להתפלל תפלת מנחה. ברגע שעבר זמן זה של 13½ דקות אי אפשר עוד להתפלל מנחה, ואז חל עליו דין של מי שלא התפלל, שאם היה אנוס יש לו תשלומים להתפלל ערבית פעמיים (כאשר הראשונה לשם ערבית והשניה לשם תשלומים), ואם לא היה אנוס, הפסיד את תפלת מנחה. זמן ערבית הוא אחרי צאת הכוכבים, וצריך לדעת שגם בזה יש זמנים שונים. יש מי שאומר שזמנה הוא 34 דקות אחרי השקיעה, ויש אומרים שזמנה הוא 26 דקות אחרי השקיעה, ויש אומרים שזמנה הוא אחרי 25 דקות.

כל הזמנים שאמרנו הם נכונים להיום, ומוזה ילמדו בכל מקום ובכל תקופה כיצד יש לנהוג למעשה על פי ההלכה, כי אין אנו מזכירים שעה מסויימת (שעלולה להשתנות לפי התקופה והמקום), אלא כללים איך לחשב את זמני התפלה, והם בניין אב לכל זמן ומקום.

שלא לדחות זמן תפלת מנחה (ואין להשען בעניין זה על דעת ה'ארי"י הקדוש' שהתפלל מאוחר).

מרת ה'בן איש חי' כותב שצריך להזהר מאוד מאוד בתפלת מנחה. הוא כותב שהארי"י הקדוש נהג להתפלל עם דמדומי חמה. ואומר הרב, שאין ללמוד ממנו בדבר זה, לפי שאצלו היה שונה, שהיה לו מניין מתפללים נאמנים קבועים, וזמן קבוע. אם באמת ימצא כזה מקום, יוכלו לסמוך על דעת הארי"י בזה, ובאמת בבית כנסת של דוד אמי ע"ה רבי צדקה חוסיין זצוק"ל השוכן כבוד ברחוב חגי, נהגו בדרך זו, ומאוד הקפידו על תפלה בנץ וסמוך לשקיעה (גם נקרא שמה 'שמש צדקה' על שם הקביעות שלהם להתפלל עם הנץ החמה שס"ה ימים בשנה, כולל כל חגי ומועדי ישראל). בבית כנסת זה, תפלת מנחה היתה קביעות בל תעבור, שהיו מתפללים אותה עם השמש בזמן שקיעתה. בבית כנסת שכזו הדין שונה משאר מקומות, כיון שזמן תפלתם קבוע מאוד, ואין חשש שמא יעבור להם הזמן.

אבל בעלמא אין לעשות מעשה ולדחות זמן תפלת מנחה עד השקיעה, ולומר שכך נהג הארי"י הקדוש בעצמו, כי אם אין קביעות איתנה בעניין זה, יש לחשוש שמא היצר הרע הוא שמישיא עצה שכזו (לדחות את זמן התפלה עד הרגע האחרון בטענה כל כך מפורסמת שיהן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה"ה) ודוחה את הזמן שוב ושוב, כדי לנסות ולהכשיל ולו פעם אחת את האדם בשבוסו של דבר יעבור לו הזמן ולא יוכל להתפלל, עד שחלילה דבר זה ייעשה אצלו כהיתר.

דחה את הזמן עד סמוך מאוד לשקיעה אם יתחיל להתפלל

14: 32/33, לא יכול לאכול אפילו טעודה קטנה. וז"ל (שם) הגה, וי"ח וסבירא להו דסעודה קטנה (הכוונה לסעודה רגילה) מותר, ואינו אסור רק בסעודת נשואין או מילה (טור בשם ר"ת). והגאון מוילנא כותב על דעה זו "יזכר עיקר". והרמ"א עוד מוסיף שם וז"ל "וי"א דאפילו טעודה גדולה סמוך למנה שרי (בעל המאור והר"מ פ"ק דשבת); וי"א דסעודה קטנה אפי' סמוך למנחה קטנה (טור בשם ר"י); ונהגו להקל כשתי הסברות, דהיינו בסעודה גדולה סמוך למנחה גדולה, ובסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה; ואפשר הטעם משום דעכשיו קורין לבית הכנסת, לא חיישין דלמא יפשע ולא יתפלל (אגודה פ"ק דשבת), (וע"ל סי' פ"ט); מיהו בסעודה גדולה לא החמיר אפילו סמוך למנחה גדולה, ואפילו אם התחיל קודם לכן, כשמגיע מנחה קטנה והשעה עוברת, צריך קצת ולהתפלל (טור וי"א בשם הפוסקים)". על כל פנים יש לנו כמה דעות וצריך לדעת כיצד ינהג למעשה.

מנהג ירושלים למעשה (ומומלץ להנהיג כך בכל מקום אחר בעולם)

1. קודם מנחה גדולה

למעשה, מנהג ירושלים (וטוב לנהוג כך בכל העולם כולו) שסעודה גדולה אין מתחילים לפני מנחה גדולה. למשל, אם יש לאדם סעודת ברית מילה, או כל סעודת מרעים אחרת, אם זה סמוך לתפלת מנחה לא יתחילו בסעודה, אלא יתפללו מנחה קודם ואחר כך יסבו לסעודה. ואפילו אם זה בשעה שאי אפשר להתחילה בה מנחה, למשל שרוצים להסב לסעודה בשעה 11:30, כיון שזמן מנחה גדולה הוא בשעה 11:54, אין להתחיל בסעודה, שזה תוך חצי שעה של זמן מנחה גדולה, ורק אחרי שהתפללו בזמן יסבו לסעודה.

2. קודם מנחה קטנה

מן הדין אסור להסב לסעודה קטנה לפני מנחה קטנה, אלא אם כן יציב שומר שישמור שלא יעבור לו זמן תפלה. באמת פעם היה שָׁמֵשׁ מסתובב וקורא 'מנחה!! מנחה!!', ודופק על הבתים; והיה עושה זאת מספיק זמן לפני התפלה, כך שאפילו אם היו אלו שהיו מסובים לסעודתם, היו מספיקים למשוך יד ולברך ברה"מ וללכת להתפלל. אבל היום אין שומר, ואין קורא תפלת מנחה, ועל כן צריך מאוד לזהר שאם הוא עומד סמוך לזמן תפלת מנחה, לא יתחיל באותה הסעודה כלל.

3. **עצה טובה לכל ערוצי הקודש**

בעניין הכרזה לפני תפלה שהיום כבר לא נוהגת, כבר אמרתי לתת עצה לכל ערוצי הקודש, שיעשו מצוה טובה שיש בה תועלת לציבור, שיאמרו הם ויכריזו כחצי שעה לפני תפלת מנחה, שעומד הזמן לעבור, וכי מאותו הזמן לא יכולים לאכול עד שילכו להתפלל, ואותם שכבר ישבו לאכול שסיימו את ארוחתם ויברכו כי כבר הגיע זמן תפלה; וכך ילכו ויכריזו אפילו כל חמש דקות, שהנה הזמן הולך ואוזל בעוד חמש דקות (בתחילה יאמרו בעוד חצי שעה סוף זמן תפלה, ואחרי חמש דקות יאמרו שבעוד עשרים וחמש דקות עומד הזמן להסתיים, ואחרי עשרים דקות ואחרי רבע שעה וכו').

4. **טבילה במקוה סמוך למנחה**

מן האמור לעיל יש ללמוד גם על שאר הדברים המוזכרים במשנה שאסור להתחיל בהם סמוך למנחה. המעיין בדברי המשנה ובמה שנפסק בשו"ע למעשה, ימצא שביום ששי גם למקוה אסור ללכת אחרי צהריים. - פעם שהיה שמש שמזרז את העם לתפלה והיה עובר גם על פתחי המקוואות, או אז היה מותר להתרחץ, לפי שהיו סומכים עליו - אבל בימינו אין שָׁמֶשׁ (אם כי היום אמרו שסומכים על הבלן שמזרז את המתרחצים שיגמרו מהר כי הוא רוצה ללכת לביתו, אבל הרי אחרי שהבלן כבר הולך לביתו כבר אין מי שידחוק בעדם).

5. תגלחת סמוך למנחה

כמו כן, יש לשאול כיצד זה מותר להתגלח ביום ששי אחרי הצהריים, והרי גם לספר אסור להכנס סמוך למנחה כדברי המשנה וכפסק מפורש בשו"ע, ואיך היום מתגלחים המון העם סמוך לימון תפלה ואין פוצה פה ומצפצף, ולא רק ביום ששי האיסור אלא אפילו כל השנה כולה?

6. מקלחת סמוד למנחה

ומלכות בפסוק זה – אין כאן הפסק, כי יכול לחזור ולאמרו פעם שנית עכ"ל. ובספרו רב פעלים שאלו אותו מה יהיה הדין במוסף, ואמר להם היינו הך, וכמו שבתפלת מנחה פסק לענות, כך אם התחיל תפלת מוסף צריך לענות לקדיש ולקדושה. וז"ל שם (ר"פ ח"ד אר"ח סי' ד') "ואשר שאלתם על אשר כתוב בסי' בן איש חי בהלכות שנה ראשונה פ' ויקהל אות יו"ד בתפלת המנחה אם התחיל פסוק ה' שפתי תפתח ועדיין לא התחיל בברכה ושמע קדיש וכו' יענה ויחזור לומר ה' שפתי תפתח וכו' ונסתפקתם אם דין זה נוהג גם בתפלת מוסף דאין שם סמיכות גאולה לתפלה או לאו. תשובה, פשוט הוא דדין זה נוהג גם בתפלת מוסף כיון דהטעם הוא שזה כאן וכאן דבשניהם אין חשש משום סמיכות גאולה לתפלה" עכ"ל.

אמר ברוך אתה ה' ושמע קדיש וקדושה

הסתפק הרב זי"ע"א אם כבר התחיל ואמר ברוך אתה ה' ולא המשיך אלקינו ואלקי אבותינו, ושמע קדיש או קדושה - האם יאמר 'למדני חקיד' ויחזור להתפלל מתחילה, או לא. וז"ל (בא"ח שם בהמשך דבריו) "מיהו שם נסתפקתי בהיכא דהתחיל "ברוך אתה ה' " - אם יסיים "למדני חקיד", ויענה קדיש וקדושה, ואחר כך יחזור ויתחיל מן "ה' שפתי תפתח" ויתפלל; או דאמרינן, כיון דהזכיר "ברוך אתה ה' " לשם ברכה - אינו רשאי לעשות הזכרה לשם פסוק, דלא אמרו לעשות כן אלא במקום הכרח, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, הנמצא מזכיר שם שמים לבטלה. ועדין לא נפשט אצלנו ספק זה"ע"ל. ואם הרב נשאר בצ"ע, גם אנחנו לא נפשוט בדבר זה מידי, ועל כן צריך אדם לשים לב שכשתתחיל את תפלתו שלא יגיע למצב שיתחיל ברוך אתה ה' עם קדושה או קדיש.

אכילה סמוך לתפלת מנחה

הרמב"ם כותב (הלכות תפילה ונשיאת כפים פ"ו ה"ד) שאסור לאכול לחם בשיעור סמוך למנחה קטנה, ורק כזית מותר ותו לא. וכן הדין בפירות שמותר לו לאכול עד כזית אבל לא כביצה. וז"ל "אסור לו לאדם שיטעום כלום או שיעשה מלאכה מאחר שיעלה עמוד השחר עד שיתפלל תפלת שחרית, וכן לא ישכים לפתח חבירו לשאול בשלמו קודם שיתפלל תפלת שחרית, ולא יצא בדרך קודם שיתפלל, אבל טועם ועושה מלאכה קודם שיתפלל מוסף וקודם מנחה, אבל אינו סועד סמוך למנחה". וביאור מה שכתב שם אבל טועם, הוא עד כזית אבל כביצה אסור שזה נקרא סעודה, ועל זה גם שאינו סועד סמוך למנחה. יש חולקים על הרמב"ם שמותר לאכול גם לחם באופן עראי, ולא לקבוע מליו סעודה, ופירות מותר כמה שרוצים. ועוד נראה מה הדין בארוחות גמורות.

אכילה סמוך למנחה (ארבע דעות המובאות בשו"ע)

ובו יבואר שיש כמה שיטות בעניין זה, וכי אין להקל ראש בזה, ומזה יקיש כל אדם לשאר מלאכות המנויות במשנה שאסור להתחיל בהם לפני התפלה וכדלקמן

מִרְן מַעֲלָה עַל שׁוֹלְחָנו הַטְּהוֹר אַרְבַּע דְּעוֹת שׁוֹנוֹת בְּעֵינֵי זָמָן אֲרוּחַת צְהַרִּים עַד מִתִּי יִכּוֹל לִשְׁבֹּת לֵאכּוֹל כִּשְׁהוּא סִמּוֹךְ תַּפְּלַת מִנְחָה (שׁוֹ״ע א״ח סי' רל"ב ס"ב). בַּתְּחִילָה יֵשׁ לִרְאוֹת אֶת שִׁיטְתּוֹ שֶׁל מִרְן הַשּׁוֹלְחָן עֵרֹךְ שֶׁהִיא כַּדְעַת הַרִּיז״ף וְהַרְמַב״ם, בְּנוֹסֵף לִזֶּה יֵשׁ אֶת שִׁיטְתּוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ תֵּם, וְעוֹד יֵשׁ אֶת שִׁיטְתּוֹ שֶׁל ר״י, וְיֵשׁ אֶת מִנְהַג שִׁנְהוּגוֹ. לְשַׁעַת הָרַמְבַּם׳ס וְהַשּׁוֹ״ע, אֵין לְהִסָּב לַסְּעוּדָה אֲפִילוּ לִפְנֵי זָמָן מִנְחָה גְּדוּלָּה. לְמַדָּת אֲדָם בֹּא בִּשְׁעָה 11: 30 (שׁוֹה סִמּוֹךְ לְמִנְחָה גְּדוּלָּה שְׁזִמְנָה בִּשְׁעָה 11: 54) וְרוּצָה לֵאכּוֹל אֲרוּחַת צְהַרִּים, אֲסוּר לְהִסָּב לִפְנֵי שִׁתְּפַלֵּל תַּפְּלַת מִנְחָה. וְזִי״ל הַרְמַב״ם (שֶׁם הַלִּי"ה) ״כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ זָמָן מִנְחָה גְּדוּלָּה לֹא יִכְנֹס לְמִרְחָץ וְלֹא לֵאכּוֹל אֲפִילוּ אֲכִילַת עֲרָאִי שֶׁמֵּאֵי יִמְשֹׁךְ בֹּאכִילָה וְכו׳ וְאֵם הַתְּחִיל בֹּאחַת מֵאִלוֹ לֹא יִפְסִיק אִילָּא גּוֹמֵר וְאֹחֲכִי מִתְּפַלֵּל תַּפְּלַת מִנְחָה״. וְכֵן מִרְן כָּתַב וְזִי״ל (א״ח סי' רל"ב ס"ב) ״וְלֹא לֵאכּוֹל אֲפִי״ סְעוּדָה קֹטְנָה סִמּוֹךְ לְמִנְחָה גְּדוּלָּה; וְאֵם הַתְּחִיל בֹּאחַת מִכָּל אֱלוֹ, אֵינוֹ מִפְּסִיק אַע״פ שֶׁהַתְּחִיל בִּאיִסוּר - וְהוּא שִׁיחָה שְׁהוֹת בְּיוֹם לְהַתְּפַלֵּל אַחֵר שִׁיגּוֹמֵר סְעוּדָתוֹ אוֹ מֵלֹאכְתּוֹ, אֲבָל אִם אֵין שְׁהוֹת לְהַתְּפַלֵּל אַח״כ, צִרְךְ לְהַפְסִיק מִיד וְכו׳ וְהַתְּחִלַת אֲכִילָה מִשִּׁטּוֹל יִדּוּי״. הַיּוֹצֵא לְשַׁעַת מִרְן שֶׁאֵין לְהַתְּחִיל בִּסְעוּדָה כֻּלָּל עוֹד קוֹדֵם זָמָן תַּפְּלַת מִנְחָה גְּדוּלָּה. וְשֶׁם הַרְמַב״ם מְבִיא חֻלְקִים סְעוּדָה גְּדוּלָּה אֲסוּרָה סִמּוֹךְ לְמִנְחָה גְּדוּלָּה. אֲבָל סְעוּדָה רִגְלִיָּה מוֹתֵר. וְסִמּוֹךְ לְמִנְחָה קֹטְנָה דִּהְיִינוּ מִשְׁעָה

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

חיי שרה - תשנ"ח - מאת מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

המושבת בגלל הפסקת חשמל וכדומה (ומיהו ידאג מראש לדעת שבאמת יש כזה חבר שמוכן להשאיל את המכונה שלו, שלא כל אחד מוכן להשאיל את המכונה שלו, ועל כן הוא צריך לדעת את זה בבירור).

♦ אותו הדין יהיה עם תגלחת. בעל בית שיש לו שכן שגם כן מתגלח ויש לו מכונה נטענת, יוכל לסמוך על זה אם ובמידה ויאלץ להתגלח סמוך לזמן מנחה, שכן לכל היותר אם המכונה שלו תתקלקל, יוכל להשתמש בשל חברו.

♦ גם בנוגע למקלחת יש ללמד זכות על הנוהג שפשט להתקלח מאוחר - והוא, שלהתקלח מאוחר יהיה מותר בימינו ללא חשש, והטעם הוא משום שבית המרחץ של ימינו אינו כמו בתי המרחץ של פעם. בתקופות קדמוניות היו בתי המרחץ כמו חמא"ם, והיה שם חוס נורא, וממנו היו מזיעים הרבה, והיו יכולים גם להתעלף כתוצאה מכך; אבל בימינו שיש בכל בית מקלחת, לא מסיקים את החדר ביותר, ומתקלחים רגיל ומהר. ובאמת, לפי הדברים הנ"ל, ידאג לכך שגם בביתו לא יהיו מדי הרבה אדים במקלחת, דבר שעלול לעייף אותו מאוד, ובמידה והוא מתקלח צמוד מאוד לזמן מנחה, יוכל להגיע למצב שלא להספיק את התפלה בזמנה.

פרשת אליעזר עבד אברהם

בפרשתנו התורה מאריכה מאוד בעניין שליחותו של אליעזר עבד אברהם בציווי של אדוניו למצוא אשה ליצחק, ככתוב (בראשית כ"ד ב) 'ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל ככל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי. (ד) כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק. ואחרי משא ומתן קצר יצא העבד למשימה אותה הטיל עליו אברהם (י"ז) ויחזק העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו ויילך וכל טוב אדניו בידו ויגס ויילך אל ארם נהרים אל עיר נחור. בדרכו נושא אליעזר תפלה (י"ב) ויאמר ה' אלקי אדני אברהם הקרה נא לפני היום ונעשה חסד עם אדני אברהם. (יג) הנה אנכי נצב על עין המים ובנות אנשי העיר יצאת לשאב מים. (יד) והנה הנער אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדני. ובאמת מיד נענה ויצאה רבקה לקראתו כמו שכתוב שם בהמשך, ואליעזר עומד ומשתומם (כא) 'והאיש משתאה לה מחריש לדעת ההצליח ה' דרכו אם לא. ואז הולך אליעזר ונותן מתנות לרבקה בשם אדוניו, וחוקר אותה על מוצאה ובית אביה, ומשנוכח לדעת שהיא מבית לבן אחי אמו, משתחוה לה' ומייד מברך את הקב"ה על שזימן לפניו את האשה המתאימה לדרשות של אברהם.

ברכתו של אליעזר נגד 'ברכתו' של לבן

המעניין בפרשה הוא ששני אנשים ברכו את הקב"ה, ושתי הברכות שונות תכלית השינוי במהות ובכוונה, והם אליעזר ולבן. אצל אליעזר עבד אברהם התורה כותבת שמשראה שהקב"ה הצליח את דרכו בירך את הקב"ה ככתוב (כז) 'ויאמר ברוך ה' אלקי אדני אברהם אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם אדני אנכי בדרך נחני ה' בית אחי אדני. ואצל לבן כתוב גם כן שבירך את הקב"ה (ל) 'ויהי כראות את הנזם ואת הצמדים על ידי אחתו וכו', מייד רץ אליו ואמר לו (לא) ויאמר בוא ברוך ה' למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי בפני ומקום לגמלים. אבל המפרשים עומדים על כך שברכתו של לבן לא היתה ברכה כנה ואמיתית לאלוקי ישראל, אלא ברכה של רמאות להראות לו שגם הוא קרוב לדרכו, ועיקר מטרתו היתה בדרך של רמאות ורק משום שראה את הצמדים וכו'. אבל ברכתו של אברהם היתה ברכה מתוך אמת ודרך התחנכות שהתחנך אצל אברהם.

דרכו של רמאי עד היכן

גם על המקלחת יש לשאול איך מותר להכנס להתקלח ביום ששי אחרי הצהריים כל כך סמוך לכניסת שבת סמוך לזמן תפלה, והרי גם זה בכלל הדברים המוזכרים לאיסור; ולא רק ביום ששי אלא גם ביום חול לכאורה צריך לאסור להתקלח; וכחיים פשט בקרב המון העם היתר פשוט ושגרתי שכשחוזרים אחרי הצהריים מהעבודה סמוך לזמן מנחה, נכנסים קודם להתקלח, ומי התיר כזאת?

כללי הדברים המוזכרים

יש לדעת שיש כלל שעליו מסתמכים המתירים בדברים הנ"ל, ועל פיהם יש להתנהג:

♦ לגבי תפלת מנחה, אמרנו שפעם היו שמישים שקוראים ומכריזים על תפלת מנחה, ואילו היום באמת אין שומרים, ואין מי שיקרא ויזרז את העם לתפלה; אשר על כן - לפני מנחה קטנה באמת אסור לשבת לאכול, ואם הוא רעב, יטעם משהו עראי בלבד - או במקביל יכול לבקש ממאן דהו שישמור עליו לבל יעבור עליו זמן תפלה; ולצורך זה יוכל לבקש גם מאשתו שתשמור עליו, ובלבד שלא תשב לאכול עמו שאז אין שום תועלת בשמירתה שכן היא עצמה אוכלת... כל זה בסעודה רגילה שלפני זמן מ"ק.

♦ לגבי הסיבה לסעודה גדולה, צריך להקפיד מאוד לשבת לאכול זמן רב, ולכל הפחות יותר מחצי שעה קודם זמן תפלה, ואפילו לפני זמן מנחה גדולה, וכל שכן לפני מנחה קטנה.

♦ לגבי תספורת, יש מגן אברהם שמקל בתספורת ומנמק זאת מפני שיש מספריים הרבה יותר חזקים ממה שהיה בזמן המשנה, ועוד משום שלכל ספר יש כמה מכונות תספורת. ומיהו, יש לשים לב שדוקא בימינו שהמכונות יותר משוכללות ועובדות על חשמל, ולא ידניות כפי שהיה בזמן ה'מגן אברהם', נעשית בעיית התספורת יותר חמורה ובעייתית בהלכה ממה שהיה בתקופתו של המגן אברהם, כך שאין לסמוך על קולתו. הן ידוע שבגמ' כתוב שהאיסור של תספורת לפני מנחה הוא שמא ישבר לו הזוג, ועל זה אומר המגן אברהם שאם המספריים חזקות במיוחד, כגון מפלדה וכד', או שיש לכל ספר כמה מכונות תספורת, אפשר לסמוך ולהקל להסתפר לפני מנחה שהרי נפחת החשש של שמא יימשך אחרי תיקון המספריים - וכל זה בימיו של המגן אברהם, אבל בימינו אין מכונות גילוח ידניות, אלא מכונות תספורת חשמליות ומשוכללות, ויש לקחת בחשבון שאולי יקרה פתאום קצר חשמלי, ואז יתעכב, ועד שיתקן יעבור זמן מנחה, הן לא יצא המסתפר חצי מגולח לרחוב. על כן, צריך הספר להודיע למסתפרים שעומד הזמן לעבור, ואם לא התפלל עדיין, צריך לומר לו שילך להתפלל קודם מנחה ואחר כך יסתפר. ואם גם זה לא עוזר, ידאג להחזיק במשמר מכונת תספורת שעובדת על סוללה נטענת, כך שעל כל מקרה אם יתנתק החשמל יוכל תמיד לקחת את אותה המכונה תחת המכונה החשמלית, וכך יוכל לספר ללא חשש. גם בחורי ישיבות שמסתפרים אחרי הצהריים, צריכים לשים לב לדברים האלו, ואם בכל אופן נוהגים כן, יש ללמד עליהם זכות וקולא שאם המכונה שלהם מתקלקלת יוכל לבטח למצוא מכונה אחרת מחבר שיש לו מכונה שסוללתה טעונה כל הצורך, ויוכל להשתמש בה במקום החשמלית

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

חיי שרה - תשנ"ח - מאת מאת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

יראה כל אדם ויקח מוסר ולקח, בראותו את השכר המובטח לו בשמירתו את אזהרתו של אברהם אבינו בעניין ההתבוללות.

תקומתה של מערת המכפלה בהיותה נתונה בידי ישראל

ומכאן נראה גם מה שכתוב (יז) "וַיָּקָם שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמִכְפֶּלָה אֲשֶׁר לְפָנֵי מִמְּרָא הַשְּׂדֵה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ וְכָל הָעֵץ אֲשֶׁר בְּשְׂדֵה אֲשֶׁר בְּכָל גְּבֻלֹ סָבִיב. (יח) לְאַבְרָהָם לְמִקְנֵהוּ לְעֵינֵי בְנֵי חֵת בְּכָל בָּאֵי שְׂעֵר עִירוֹ". כלומר שקנינו של אברהם לא היה רק על המערה בלבד, אלא גם את כל השטח מסביב, (כולל את כל רחובות הישמעאלים שמחזיקים בהם שלא כדון היום מסביב). ואומר רש"י מהו ויקם שדה עפרון (יז) ויקם שדה עפרון - תקומה היתה לה שיצאה מיד הדיוט ליד מלך". הביאור הוא שהיתה המערה כאבן שאין לה הופכין, והיו מפחדים כל אנשי המקום להתקרב לשם, יען היה שם חושך גדול והיו שומעים 'קולות' מפחדים הבוקעים משם כל הזמן. משקנה אברהם את המערה מידי של עפרון, עלתה השדה במדרגה ונהייתה מוארת מאוד ומושכת מאוד. כשמכר לאברהם את השדה, אמר לו שימכור לו אותה מתחת לשולחן ובלי מס הכנסה ובלי שלטונות, רק 'ביני ובינך'. אבל אברהם אבינו לא כן עשה אלא ביצע את הקניין לעיני כולם כי ידע את המהפך שעומד להתחולל בתוך המערה, וידע שעפרון ינסה כל דרך להוכיח שקנה אברהם ברמאות, ונקט בכל דרכי הזהירות. כשחברון נמצאת בידי עם ישראל, יש לה תקומה גם למעלה בשמים, אבל בהיותה בידי הגויים, יש בה חושך ואפלה. וכשהתורה מאריכה בדבר זה מאוד, זה לומר שיכל אברהם אבינו לומר שהוא נשיא אלוקים בתוכם ושיתנו לו אותה במתנה, אבל אברהם אבינו לא כן עשה אלא ביצע את הקניין באופן כמה שיותר מוחלט, שלא יהיה שום ערעור לאף אחד על המעשה קניין שלו.

הודאה להקב"ה על מעשיו, וחסד עם על אדם בתפלה (מנחה).

מפרשת אליעזר עלינו ללמוד שעל כל מה שאדם עושה ומצליח, ידע שאסור לו לתלות את ההצלחה בחכמתו ובכח מעשיו, אלא בסייאת דשמיא, ומייד עליו להוכיח זאת ולקום ולהודות לה' על מעשיו. הגמ' ידעה שאליעזר לא בסדר היה בדרכו, שאמר ליצחק שהלך היום וחזר למחרתו, וגם המים עלו לקראתה, ואמר לו שאין אלו מעשי כישופים, ולא רצה להאמין לו על כך כלל, אבל משאמר לו שעשה חסד, אמר יצחק שזו ההוכחה הכי הגדולה שמאת ה' היתה זאת. והחסד הגדול שאדם עושה הוא לא רק על אחרים, אלא גם על עצמו, וזהו שאומרים שלעולם יהיה אדם זהיר בתפלת מנחה ביותר.

פינת השאלות

את השואל מכבד הרב אריה לוי שליט"א מנהל הפרויקט. "את השאלה השבוע נגיש מעיר הקודש חברון על ידי הרב אלעזר הורביץ שליט"א, ואת השאלה השנה יגישו מנקודת הצפייה מהעיר בת-ים.

בעניין כניסת כהנים לתוך מערת המכפלה

שאלת המאזין (הרב אלעזר הורביץ מחברון):

שלום לכבוד הרב (שלום וברכה [הרב]), רצינו לשאול בנוגע לכניסת כהנים למערת המכפלה ברוך ה' מגיעים רבבות יהודים למערה במיוחד השבת שבת חיי שרה, אנחנו מצפים אלפי אורחים וביניהם יש כהנים רבים, ותמיד נשאלת השאלה (היות ו)יש צמאון גדול להכנס, (ובאמת) מה הצדדים לאסור או להתיר מצד דיני הטומאה. זו שאלתנו.

תשובת הרב:

קודם כל, אשריכם אתם שנמצאים בחברון, אתם שלוחיהם של עם ישראל, ובוזה שאבם נמצאים שם אתם שלוחים של כולם. כשמתפללים על קברי האבות, תאמרו להם שאתם שלוחיהם של כל ישראל שבארץ ישראל ושכל העולם, ואתם לא בודדים במערכה. דבר שני, כל השנה כולה מצוה לבוא ולהכנס לקברי אבות. כתוב בזוהר הקדוש, ישני חברון – מלשון ישנים. וכתוב בזוהר הקדוש וגם בגמרא שאברהם יצחק ויעקב מתפללים. רק אליהו נזהר שלא יתפללו שלושתם יחד שאז תבוא הגאולה מייד, אלא כל אחד מתפלל בנפרד. וזה אחד המקורות שמותר להתפלל בקברי אבות.

ואפשר לראות את רשעותו של לבן מעוד זווית בפרשה. רש"י כותב " (כט) וירץ - למה וירץ ועל מה רץ, ויהי כראותו את הנזם, אמר עשיר הוא זה, ונתן עיניו בממון: (לא) פניתי הבית - מעבודה זרה". צא וראה את רשעותו של לבן, ואת אהבתו העיוורת לממון; הנה כשראה את הצמידים ואת הנזם רץ מייד, אמר אחותי נתנה לו קצת מים ושלם לה כל כך הרבה, אני אלך ואפנה לו את הבית לכבודו, ואקבל כפלי כפליים, וזו הסיבה שכשיצא אליו בא אליו בהצטדקות גדולה ובברכה להקב"ה, והכל מן השפה ולחוץ בלבד, ולו רק כדי שיקבל שכר הגון על מעשיו.

התנהגות אברהם עם עמי ארצות

גם אצל אברהם אבינו אנו מוצאים דו-שיח של צדיק עם עם הארץ. הנה אברהם אבינו מדבר עם אנשי חברון בבקשה לפגוש את עפרון, והוא ידע מצויין שכולם שקרנים ורמאים, ואף על פי כן הוא מדבר אתם בדרך ארץ גדולה כדבר איש עם שרים ורמי מעלה. והתגובה שכנגד היתה בהתאם. אברהם אבינו פונה אליהם ואומר להם (שם כ"ג ד) 'גַּר וְתוֹשֵׁב אֲנִי עִמָּכֶם', הכל בלשון של הכנעה כהכנע עבד לפני אדוניו, והם אומרים (לנו) 'שְׁמַעֲנוּ אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹקִים אִתָּהּ בְּתוֹכֵנוּ'. אבל אברהם ידע טוב מאוד שיש לו עסק עם עם הארץ ככתוב בהמשך (ז) 'וַיָּקָם אֲבָרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ לַעֲם הָאֲרָץ לְבָנֵי חֵת'. גם בהמשך מפורש שהוא מבקש לפגוש את עפרון ואומר בלשון בקשה ותחנונים (ח) 'וַיִּדְבֹּר אִתָּם לֵאמֹר אִם יֵשׁ אֵת נַפְשְׁכֶם לְקַבֵּר אֶת מִתִּי מִלִּפְנֵי שְׁמַעֲנוּ וּפְגַעוּ לִי בְּעֶפְרוֹן בֶּן צִחֹר, וּמִבְטִיחַ לְשַׁלֵּם לְעֶפְרוֹן בְּכֶסֶף מְלֵא לְמִדּוֹת שֶׁכָּל הָאֲרָץ כִּבְר הוֹבִטְחָה וְהַכֵּל שָׁלוֹ, לֹא מֵהֲרַהֵר כָּלֵל אַחֵר מִדּוֹתַי שֶׁל הַקִּבְ"ה. ושוב אחרי תגובת עפרון אברהם כתוב (יב) 'וַיִּשְׁתַּחוּ אֲבָרָהָם לְפָנֵי עַם הָאֲרָץ'.

קניין בטוח מפני כל ערעור

וקשה, למה משתחוה אברהם בכלל, הרי אמרו לו שהוא נשיא אלוקים בתוכם, ומוכנים לתת לו בחנם, ולמה דבר אליהם בכזו הכנעה וגם שלם להם כל כך הרבה כסף? מבאר בעל היבן איש חי, שאמר להם אברהם אני רואה עליכם שאתם כולכם רמאים, ואין רצונכם אלא לרמותני; אתם חושבים לתת לי את המערה לקבורה, ואחרי שאקבור תבואו אליי בטענה שזה שלכם ורק שלכם, וכל מה שויתרתם לי לקבור שם את שרה היה משום שהייתם אנוסים וריחמתם עליי בשעת צערי. גם חשש שיאמרו שלא שלם מאומה, ומה שנתן היה כסף מזויף. אמר אברהם שאין לסמוך על רשעותם ועל רמאותם של אלו, וצריך לעשות מעשה שיוכח לעיני כל שאין להם שום שייכות יותר במערה ובשדה. כתוב בפרשה על אופן תשלומו של אברהם (טז) 'וַיִּשְׁמַע אֲבָרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אֲבָרָהָם לְעֶפְרוֹן אֶת הַקֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת אֲרֻצֵּי מַאֲוֹת שְׁקָל כֶּסֶף עֶבֶר לְסֹחֵר'. מה הביאור כאן שכתוב 'באזני בני חת', אלא שלקח אברהם כל שקל שנתן בנפרד והראה לעפרון לעיני כולם/כיצד שהוא יפה ואמיתי (או שזרק אותו על הקרקע בחוזקה שישמעו את הצליל של המטבע כיצד שהוא חזק ואמיתי). חוץ מזה כתב אברהם שטר והלך להחתים את כל הנוכחים שם שהשדה נמכרה לו כדת וכדין בנוכחות הקונה והמוכר ובכסף מלא ואמיתי ללא שום חששות. וכמו שכותב שם רש"י "בכל באי שער עירו - בקרב כולם ובמעמד כולם הקנהו לו".

אזהרה לדורות מפני התבוללות

הנה אנו רואים שאברהם אבינו מכבד אותם ביותר, אבל נזהר מאוד שלא להתבולל עמם כלל ועיקר!! הוא גם מזהיר את אליעזר על כך ביותר שלא ילך לקחת אשה מבנות הכנעני אשר הוא יושב בקרב. כמה פעמים עמדתי והתרעתי ואמרתי ליהודי צרפת, שהם חיים בתוך הגויים, מה שמאלץ אותם לנהוג עמם בנימוסיהם ובדרי חייהם; ואמרתי להם שאם צריך לנהוג עם אנשי ארצם הגויים בדרכי נימוסים הנהוגים במקומם שיעשו כן, ואפילו שידו על כל דבר ויאמרו עשרים פעם 'תודה רבה' לפני ואחרי כל דבר. אבל עליהם להזהר מאוד שלא יתבוללו עמם בשום פנים ואופן. וזה מה שהשביע אברהם את אליעזר לכל ילך ויתבולל ושלא יבולל את יצחק בתוך תוכי הגויים ההם. ובזכות שמירתו של אליעזר את שבועתו של אברהם בעניין זה, אומרים חז"ל שזכה להכנס ישר לגן עדן עליון. מכאן

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

חיי שרה - תשנ"ח - מאת מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

את ישראל בברכת כהנים, ואומר שם 'ואני אברכס'. וחז"ל אומרים שהכוונה לכך שהקב"ה הוא שאומר שיברך את ישראל, וחד אמר שאני אברך את ישראל. לפי זה, די לכהנים בברכה הזאת ולו רק בכדי שהקב"ה הוא שיברך את ישראל.

יהי רצון שיקויים בנו הברכה המשולשת 'ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכס' בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן.

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!

שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

בנוגע לטומאת המקום לגבי כהנים. מערת המכפלה, שמה שלה אומר שהיא מערה על גבי מערה, וזה מלשון מכפלה, שקומתה כפולה. היום, אחרי שירדו לחלקה הראשון של המערה מתחת למקום שאנחנו עומדים בו, ראו שיש למטה שתי מערות. יש למטה מערה, ועליה יש מבנה, ואנחנו עומדים על המבנה העליון. גם לו יצויר שהעצמות שמצאו למטה הם של יהודים, עדיין המקום הזה סגור, ואותו המקום שהמוסלמים מורידים את הנר (כפי שאתם אנשי חברון לבטח יודעים) חוצץ בפני הטומאה ואין הטומאה פורצת משם כלל וכלל. ועל כן אפשר לכהנים להכנס לשם ולהתפלל ולברך את עם ישראל, והברכה שמברכים הכהנים את ישראל, תתקיים שם לכלל ישראל כולו, וישם לך שלום.

ואתם אנשי חברון, וכל הבאים לבקר בחברון בשבת זו, אני מברך אותם שלא יהיה להם נזק לא בהליכה ולא בחזרה, ברכה והצלחה.

בעניין כניסת כהנים למתחם החדש (שנבנה על ידי הצבא) של קבר רחל

שאלת המאזין השני (הרב דוד חי הכהן מבת-ים):

שלום לכבוד הרב ולכל המאזינים, לכל העוזרים בעדו, יהי רצון שהקב"ה יתמיד אותו (-אמן. הרב) בהמשך הרבצת תורה ברבים (-אמן). הייתי רוצה לשאול בהקשר לשאלה ששאלו אנשי חברון, ובקשר לקבר רחל. היות וכשנכנסו הממשל הצבאי או הצבא בנו מבנה מסביב לקבר רחל, ושם יש דעה נוספת של הרמב"ם שקבר רחל זה ליד בית-אל. מה הדין של כהנים בכניסה לקבר רחל במבנה החדש, והאם יש איזו דרך לסדר כניסה לכהנים בלי שום חשש של איסור.

תשובת הרב:

הרב דוד חי הכהן, כהן אתה, וידוע שכהן מיוחס אתה עוד מחוץ לארץ, ואתם משפחה מאוד מיוחסת של כהנים, וגם תלמיד חכם גדול 'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו'. אודות קבר רחל, כבר כתב רבי יצחק עלפיא ע"ה בספרו אהבת ה', שנהגו בזמנו לכהנים להכנס לקבר רחל בזמנם אז, ושתי סיבות וטענות לדבר. לא מפני שדין בני נח יש לאמהות העולם, אלא מפני שקבר רחל נמצא למטה למטה למטה, ומצבת קבר רחל שאנו רואים אינו אלא מבנה למעלה. ועל כן הכהנים נכנסו ללא חשש, וכך כתב בעל 'תענית הדיבור'. ועל כן, הכהנים יכולים להכנס. המבנה החדש שבנו עכשו, אין עליו שום קולא יותר מאשר קודם. אם למבנה הקודם היה דין של קבר ואין שם פותח טפח, אם כן אין נשאר בחומרתו ואין נ"מ כלל למבנה החדש שבנו. הני"מ היא שאם היו נכנסים דרך בית הקברות של המוסלמים אז המבנה החדש בא להקל. היום הכניסה היא בדרך מיוחדת ואין שום חשש, והכהנים יכולים להכנס, ויכולים להתפלל שם, ולברך את עם ישראל שם, ויכולים לעורר את רחמיה של רחל אמנו שתתפלל על כלל ישראל, גם היא וגם שרה אמנו, וגם אמהות ואבות העולם, ואדרבה שיתפללו שלושתם. באמת חז"ל אומרים שאם יתפללו שלשתם יחד, תפלתם נשמעת. אם יתפללו שלושת האבות וארבעת האמהות יחדו על עם ישראל, נזכה לגאולה שלמה.

אבל צריכים לזכור עוד דבר. דברנו על קבר רחל, ועל קברי אבות במערת המכפלה, שמותרת הכניסה לכהנים, אבל אין אלו אלא שתי המקומות בלבד. בכל בתי הקברות האחרים, אפילו של צדיקים, לא נהגו ללכת, למרות שיש מי שאומר שנהגו הכהנים להכנס לקברות הצדיקים ללא חשש, שאין טומאה שולטת שם, אנחנו פוסקים שאין לכהנים להכנס לשם, אלא יכולים לעמוד מרחוק ולהתפלל, ותפלתם תתקבל גם אם הם רואים בלבד ולא נגשים לתוך המקום עצמו.

ועוד דבר, שיש מי שרצה לומר, שהכהנים בימינו יכולים להכנס בטענה שכל הכהנים בימינו הם כהני חזקה, והם ספק כהנים. למרות הכל, אני לא ממליץ לשום כהן להכנס לקבר, ולהוריד מהיחוס שלו שהוא מוחזק ככהן גמור, ועל ידי כניסתו ירד בדרגת כהונתו לדרגת ספק כהן. על כן, כל כהן יישאר בכהונתו ובמעלתו, ואם התורה אומרת שלא ייגש לקברות אז שלא ייגש ללא שום חילוקים. תפלתו תשמע גם אם הוא יראה את המקום מרחוק, ואפילו אם אין הוא רואה, תפלתו תשמע. ובפרט אם הוא מברך

